Doesborgh Nieuws

52 November 2005

Contactblad van de Monumentenvereniging 15 april 1945

Najaarsbijeenkomst woensdag 9 november

19.00 uur:
Ledenvergadering
podium Acanthus

20.00 uur:
Een nieuwe toekomst voor het Arsenaal
burgerzaal stadhuis

Monumentenvereniging 15 April 1945 Doesburg

Doesborgh Nieuws

Contactblad van de Monumentenvereniging 15 april 1945

Nummer 52, 9 november 2005

Redactie

D.J.Manné
Bergstraat 11
6981 DA Doesburg
Tel: 0313-484712

en

C.J.A.Scheepers
Ph Gastelaarsstraat 7
6981 BH Doesburg
Tel 0313-472434

Rabobank Doesburg-Giesbeek, rekeningnr. 3150.43.342

Postbankrekeningnr. 14.74.777

Inhoud blz.

Uitnodiging najaarsbijeenkomst en agenda najaarsvergadering 1
Samenstelling bestuur en commissies 2
Verslag alg. ledenvergadering 10-11-2004 2
Van onze penningmeester 3
Financieel overzicht 2004 3
Verenigingsactiviteiten 2004-2005 4
Verslag Poortersdag 2005 4
Verslag Open Monumentendag 2005 6
Religieus leven in Doesburg 7
Snappenburg de Vriesprijs 2005 14
Schets van Doesburg 1800-1840 15
Een nieuw leven voor het Arsenaal 17
Bouwhistorisch onderzoek 18
Restauratie als dè hedendaagse ontwerpopgave 20
Doesburgse trots opnieuw ontworpen 21
Para Limes naar Arsenaal 23

Uitnodiging najaarsbijeenkomst

Het bestuur van de Monumentenvereniging nodigt u hierbij uit voor de najaarsbijeenkomst van de vereniging op woensdag 9 november aanstaande. Zoals u kunt zien dit keer de uitnodiging in een kleurrijk nieuw jasje. Dit nieuwe omslag is ontworpen door de grafisch ontwerper Daniël Loos uit Wageningen. De lay out sluit daarbij aan bij de lay out van onze nieuwe folder met informatie over de vereniging, die we hebben laten drukken.
De najaarsbijeenkomst staat in het teken van het Arsenaal. Vanwege het bijzondere onderwerp op twee locaties.
De ledenvergadering. Deze vindt plaats op ons vertrouwde adres in de zaal van Podium Acanthus, Koepoortstraat 20 in Doesburg. De aanvang is 19.00 uur.
Het lezingengedeelte handelt over de nieuwe toekomst voor het Arsenaal. Zoals u wellicht in de pers hebt kunnen lezen is de kans zeer groot dat het Arsenaal het nieuwe onderkomen wordt van een europees onderzoeksinstituut van topniveau. Het wat u hoe hiervan hoort u tijdens de lezingen die in de burgerzaal van het stadhuis zullen plaatsvinden. De aanvang daarvan is gepland om 20.00 uur.

Op de agenda van de Algemene Ledenvergadering staan de volgende punten

1. Opening
2. Verslag van jaarvergadering van 10 november 2004 en goedkeuring daarvan; toelichting door de secretaris
3. Financieel overzicht; inkomsten en uitgaven 2004; toelichting door de penningmeester
4. Verslag kascommissie
5. Benoeming nieuwe kascommissie
6. Bestuurssamenstelling: aftredend zijn: de heer P. Hofstede en de heer J. van Petersen. Beiden zijn herkiesbaar. Indien er tegenkandidaten zijn dienen deze zich uiterlijk 14 dagen voor de vergadering te hebben aangemeld bij de secretaris.
7. Verenigingsactiviteiten 2005-2006,
8. Overleg met de leden over:
   - gewenste cursussen,
   - eventuele excursiedoelen.
   - samenwerking met de museumvereniging Stad en Ambt Doesburg
9. Rondvraag,
10. Sluiting en vertrek naar de Burgerzaal.

Het programma over het Arsenaal is als volgt:

1. Welkomstwoord door de voorzitter
2. Het Arsenaal als restauratieobject en als studieproject door ir. F Colautti, assistant Professor TU Delft, afdeling restauratiekunde
3. Presentatie afstudeerprojecten Arsenaal Doesburg door drie jonge recent afgestudeerde restauratiearchitecten
4. Een nieuw leven voor het Arsenaal door de heer Overweg, burgemeester van Doesburg
5. Afsluiting

Samenstelling bestuur en commissies

Het bestuur van de "Monumentenvereniging 15 april 1945" is als volgt samengesteld:
De heer C.J.A. Scheepers, voorzitter
De heer F. Lange, secretaris
De heer G. Bouwhuis, penningmeester
en de leden:
De heer P. Hofstede
De heer D.J. Manné
De heer J.W. van Petersen
De heer C.A.M. Rensing
Mevrouw T. Staudt

Correspondentieadres van de vereniging:
Secretariaat de heer F. Lange, Koepoortstraat 20
Telefoon (0313) 484176
of
Postbus 95, 6980 AB Doesburg

Website:
www.monumentenver.doesburg.nl
e-mail adres: podium@acanthus.demon.nl

In 1982 is uit het bestuur en leden opgericht: de "Stichting Stadsherstel".
Deze stichting is momenteel betrokken bij de plannen voor het Arsenaal

Het bestuur van de "Stichting Stadsherstel" is als volgt samengesteld:
De heer C.J.A. Scheepers, voorzitter
De heer H. Bakker, secretaris
De heer D.J. Manné, penningmeester
Met als bouwkundig adviseur:
De heer G.J. Bouwhuis

Overigens zijn de volgende commissies als volgt samengesteld:
Comité "Open Monumentendagen"
De heer F. Lange
Mevrouw A. Le Grand
De heer C.D.W. König
De heer D. van der Lei
De heer H. Bootsma

Comité Uitreiking "Snappenburg de Vriesprijs"
Mevrouw C.A.M. Rensing
De heer J.W. van Petersen
De heer G.J. Bouwhuis

Perscontacten
De heer C.J.A. Scheepers
De heer D.J. Manné

Publicaties en redactie "Doesborgh Nieuws"
De heer D.J. Manné
De heer P. Hofstede

Verslag van de Algemene Ledenvergadering d.d. 10 november 2004 bij Podium ACANTHUS

1. Opening
De voorzitter heet iedereen hartelijk welkom met een speciaal welkom voor enkele nieuwe leden.

2. Goedkeuring verslag van de Jaarvergadering van 12 november 2003
Dhr J. Allebrandi is blij met het extra exemplaar van dit verslag, dat hem op zijn verzoek is gebracht.
Mw E. van Verschuer merkt op dat zij in het verslag niets terugvindt van de bevindingen van de commissie Vernieuwing. De voorzitter meldt dat dit onderwerp ook aan de orde kwam in een ingezonden brief van Dhr C. König. Deze brief wordt later besproken.
Het verslag wordt goedgekeurd.

3. Financieel overzicht: inkomsten en uitgaven van 2003
De penningmeester licht het financieel overzicht toe. Er zijn geen vragen.

4. Verslag kascommissie
Mw Rupert leest het verslag voor waarin staat dat alle financiën in orde zijn bevonden. Met een compliment aan de penningmeester.

5. Benoeming nieuwe Kascommissie
Aftredend is Mw T. Rupert. Het bestuur stelt als nieuw lid voor Dhr J. Scheltes.
Het voorstel van het bestuur betreffende Dhr Scheltes wordt aangenomen.

6. Afscheid Mw Ineke van Benthem-Keuper en Mw Etta van Verschuer-d'Yvoy.
De voorzitter meldt dat er reeds uitgebreid afscheid is genomen van Mw van Verschuer en Mw van Benthem tijdens een excursie en etentje met het bestuur, maar wil beiden ook nog openlijk bedanken. Mw van Verschuer wordt geprezen om haar wijsheid in soms chaotische toestanden en haar lidmaatschap van de jury van de Snappenburg de Vries-prijs, Mw van Benthem om haar enthousiasme en serieuze aanpak van het secretariaat. Mw van Verschuer zegt dat zij altijd met veel plezier in het bestuur heeft gezeten, maar vindt dat het na de 7 jaren nu tijd is voor vernieuwing. Bovendien heeft zij nu in totaal 48 jaar bestuurswerk verricht. Dit was haar laatste bestuur. Beiden krijgen een bloemetje, maar door afwezigheid van Mw van Benthem zal dit haar nog persoonlijk overhandigd worden.

7. Bestuurssamenstelling
Aftredend zijn:
Mw Etta van Verschuer-d'Yvoy (niet herkiesbaar)
Dhr Cees Scheepers (herkiesbaar)
Dhr Dirk Manné (herkiesbaar)
Als nieuw lid stelt het bestuur voor Dhr Carel Rensing.
Tegenkandidaten kunnen tot 1 week voor de ALV ingediend worden bij de secretaris.
Mede n.a.v. de eerder gemaakte opmerking van Mw van Verschuer en de ingezonden brief van Dhr C. König vraagt de voorzitter aan de vergadering of deze vindt dat er een jonger bestuur moet komen. De vergadering spreekt zich niet duidelijk uit, wel wordt opgemerkt (door Mw van Verschuer) dat continuïteit in een bestuur noodzakelijk is.

Mw Krabbenbos merkt op dat er in de statuten geen maximum termijn is gesteld aan zitting hebben in het bestuur, wel een rooster van aftreden.
Dhr Scheepers merkt op dat Dhr Rensing zeer jong van geest is en dus goed in het bestuur zal passen.
Dhr C. Scheepers en Dhr D. Manné worden herkozen.
Omdat er geen tegenkandidaten zijn ingediend wordt Dhr C. Rensing in het bestuur benoemd.

8. Verenigingsactiviteiten van het verenigingsjaar 2004-2005

- Het bestuur is bezig met een rondje langs de politieke partijen om monumentenbeleid onder de aandacht te brengen.
- Er komt een monumentenbeleidsnota. Het bestuur heeft hiertoe mede een aanzet gegeven. Het Gelders Genootschap werkt deze uit. Binnenkort verschijnt een concept. Het bestuur zal deze kritisch bekijken.
- Het Arsenaal is verkocht. Het bestuur let nauwkeurig op het vervolg, maar heeft goede hoop dat het complex een goede bestemming krijgt.
- De Open Monumentendag was weer een succes. Ook was er (voor het eerst) aandacht voor de jeugd.
- Een nieuwe Informatiefolder is in de maak en zal binnenkort verschijnen. Een ieder kan die dan gebruiken voor publiciteit en ledenwerving.
- Een website is in de maak.
- In het voorjaar zal Dhr Bouwhuis een cursus geven over ijzerbewerking, met een bezoek aan een smederij van bijzonder ijzerwerk.
- De Poortersdag zal weer in het voorjaar gehouden worden. Datum en onderwerp zijn nog niet bekend. *Dhr Staudt* vraagt zich af of het onderwerp van de lezing tijdens de Algemene Ledenvergadering niet een leidraad kan zijn voor de invulling van de Poortersdag. Een goede suggestie!

9. Rondvraag en sluiting

- *De voorzitter* meldt dat ten onrechte Dhr Scheltes niet vermeld staat bij de commissie Open Monumentendag. Dit was vorig jaar ook al zo. Het spijt hem erg dat tot tweemaal toe zijn naam niet vermeld stond, juist omdat Jaap zo ontzettend veel voor de Monumentenvereniging en het comité Open Monumentendag gedaan heeft. Om deze omissie enigszins goed te maken gaat hij naar Jaap toe met een fles oude port. Jaap was wegens ziekte verhinderd de vergadering bij te wonen.
- *Dhr Wesenhagen* doet verslag van de teleurstellende gang van zaken betreffende de molen. Na zes jaar inspanning om de wederopbouw van de in de oorlog verwoeste molen in gang te zetten, zijn ze weer terug bij af. De gemeente heeft op zeer ambtelijke wijze de wederopbouw afgewezen. Het enige contact met de gemeente dat er nu nog is is een schriftelijk contact. Het bestuur van de Doesburgse Stadsmolen zoekt nu naar motieven voor een nieuwe locatie. Het bestuur is ten einde raad. Mede n.a.v. de brief van Dhr König wordt er gezocht naar een nieuw bestuurslid. Inmiddels is Mw Staudt al benaderd. Zij heeft in principe toegezegd. Informatie over de hele gang van zaken betreffende de molen zal naar de Gemeenteraad en naar de Monumentenvereniging gestuurd worden.

De voorzitter sluit de vergadering en kondigt de spreker van deze avond aan: Dhr Ed Harenberg. Hij houdt een boeiend met dia's verlucht betoog over veel archeologische vondsten in Doesburg.

F. Lange,
Doesburg, 11 november 2004

Van onze penningmeester

Herinnering betaling contributie 2005
In het voorjaar zijn de acceptgirokaarten voor de contributiebetaling verzonden. De meeste leden hebben al betaald. Aan de leden die de contributie nog niet voldaan hebben wordt verzocht dit per omgaande te doen. Een herinneringsacceptgiro is hiervoor bijgevoegd.

Ter informatie volgen hieronder de tarieven:

- individueel lidmaatschap	€ 10,00
- echtparen	€ 12,50
- bedrijven en instellingen	€ 25,00

Financieel overzicht 2004

Inkomsten		**Uitgaven**	
Saldo 31-12-2003	€ 14.653,46	Contributies	€ 268,13
Contributie leden	€ 2.332,50	Ledenvergadering + poortersdag	€ 946,52
Rente	€ 400,07	Uitgave "Doesborgh Nieuws"	€ 642,60
Saldo CD rom HTS tekeningen	€ 50,00	Briefpapier	€ 564,27
Legaat mevrouw van Hengel	€ 2.275,00	Porti e.d.	€ 190,75
Teruggave BTW	€ 429,00	Bankkosten e.d.	€ 153,62
		Open Monumentendag	€ 170,00
		Onkosten bestuur	€ 346,86
		Snappenburg de Vriesprijs	€ 529,64
		Saldo 31-12-2004	€ 16.327,64
Totalen	€ 20.140,03		€ 20.140,03

Doesburg, januari 2005 — *Gerrit Bouwhuis, penningmeester*

Toelichting op posten uit het financiële overzicht 2004

Contributie
wordt door de leden betaald, in het bedrag is ook enige achterstallige contributie begrepen

Teruggave BTW
de vereniging ontvangt de BTW terug over betaalde rekeningen

Contributies
naast kosten voor de Kamer van Koophandel betaalt de vereniging contributie aan een 5-tal verwante verenigingen of instellingen in stad en streek

Ledenvergadering
de ledenvergadering staat in het teken van voorlichting, de kosten hieraan verbonden worden door de vereniging betaald, het gaat om een spreker, de zaalhuur en de koffie

Poortersdag
elk voorjaar is er een excursie naar een interessante stad of streek, de vereniging neemt een deel van de kosten voor haar rekening leden betalen een bijdrage

Open monumentendag
dé meeste kosten neemt de gemeente Doesburg voor haar rekening, de kosten van een eenvoudig bedankje voor de huis-openstellers worden fiftyfifty door gemeente en vereniging betaald

Snappenburg de Vriesprijs
de kosten verbonden aan deze jaarlijkse prijs worden besteed aan een bronzen plaquette en een ingelijste gravure van de stad Doesborgh

CD rom HTS tekeningen

de vereniging heeft een CD Rom geproduceerd met 90 tekeningen waarop de straatgevels in de Doesburgse binnenstad staan

Saldo

in het saldo zijn bedragen gereserveerd voor subsidie in de onderhoudsregeling groot € 750,- voor een toegezegde subsidie in 2004 en € 2.500,- voor nieuwe aanvragen in 2005

Verenigingsactiviteiten 2004-2005

Aandachtspunten bestuur:

- Contact met de politiek met als doel het monumentenbeleid op de agenda's te krijgen
- Bijeenkomst met de politieke partijen om monumentenbeleid onder de aandacht te brengen.
- Organisatie speciale commissievergadering betreffende gemeentelijk monumentenbeleid.
- Contact met de Gemeente betreffende Monumentenbeleid
- Informatiefolder: eindelijk is er een gloednieuwe folder van de Monumentenvereniging 15 april 1945.
- Subsidieverstrekkingen: o.a. lantaarn De Roode Tooren, stoep Sociëteit De Harmonie, Boek over De Martinikerk.
- Het Arsenaal: voortdurende aandacht voor dit object.
- Website vereniging: deze is gereed en kan geraadpleegd worden.
- Oriëntatie betreffende boek over Doesburg
- Oriëntatie betreffende samenwerking met Stad en Ambt Doesborgh.
- Uitreiking Snappenburg de Vries-prijs.

Activiteiten:

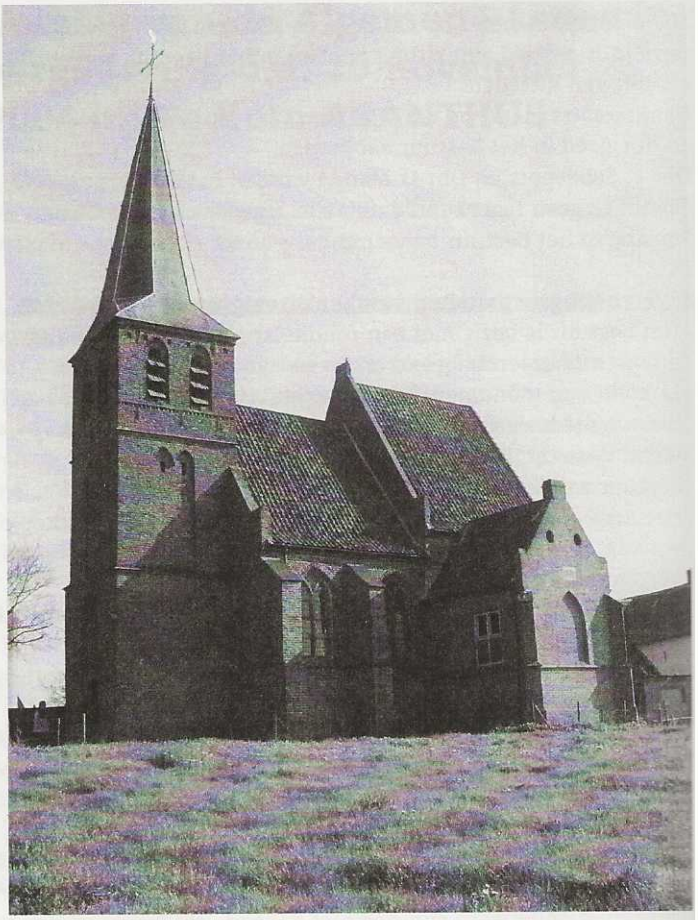
29-03-05 en 05-04-05 Cursus Oud IJzer door Gerrit Bouwhuis, met
13-04-05 excursie naar ambachtelijke smederij
23-04-05 Poortersdag: dit jaar in het teken van het landelijk thema van de open Monumentendag 'Religieus erfgoed' naar de kerk van het kleinste dorpje van Nederland, Persingen en de monumentale St Stevenskerk te Nijmegen.
01-09-05 Voorlichtingsbijeenkomst nieuwe bewoners Doesburg
10-09-05 Open Monumentendag 2005

Poortersdag 23 april 2005

Een vroege Poortersdag dit jaar, eind maart kregen we de brief met activiteiten van de vereniging met daarin vermeld dat dit jaar op 23 april de poortersdag zou zijn. En ik was net begonnen met de cursus oud ijzer. (zeer de moeite waard) Nu maar hopen dat het weer ons dit jaar ook weer gunstig gezind zou zijn. En we hadden weer geluk!

Wij vertrokken vanaf de Waag en dit jaar gingen we als eerste naar Persingen, het kleinste dorpje van Nederland. En bezochten de kerk. (daar bestond het dorp dan ook uit, met enkele woningen en boerderijen).

De rondleiding werd verzorgd door dhr Ton Gijsberts, een zeer boeiende verteller van het kerkje. Hij is nauw betrokken geweest bij de restauratie van deze kerk.

Kerkje in Persingen

Rondleiding

In het begin van de dertiende eeuw stond er een kapel die aan de H. Dionysius was toegewijd. Later werd de kapel tot parochie kerk in Persingen verheven.
Het schip van de kerk en de eerste twee lagen van de toren zijn ouder dan het laat gotische koor dit stamt uit de veertiende eeuw, in de vijftiende eeuw kreeg de toren een klokkenverdieping.

Tegen de zuid gevel werd in de zeventiende eeuw een gerfkamer of sacristie (kosterij) gebouwd, deze is in 1905 afgebroken en in 1996 weer herbouwd. De aanbouw van de kosterij is handen geweest van het bureau Poederoyen, waar we later nog een lezing kregen over de opbouw van de stad Nijmegen.

Lindsenorgel

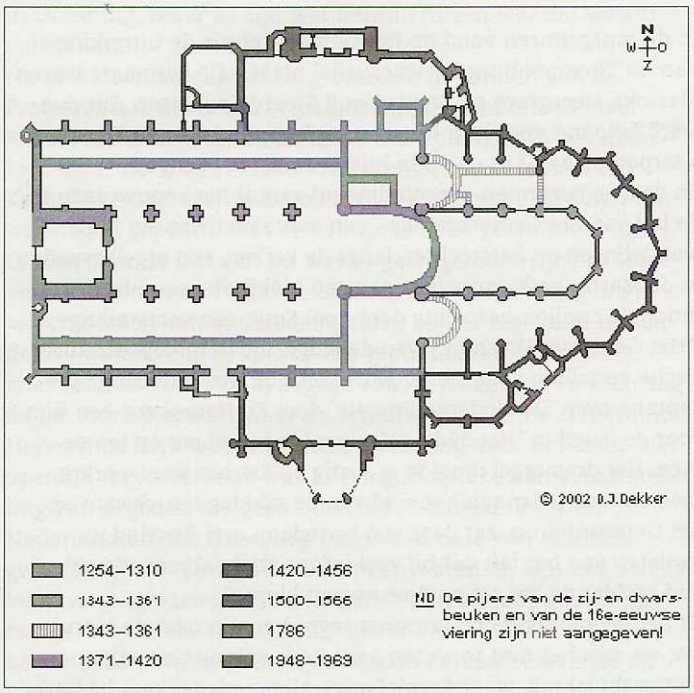
Het was een zeer duur aanbouwtje maar zag er erg fraai uit. Het orgeltje is ook zeer de moeite waard, het is een Lindsen orgel uit 1861, het pijpwerk is waarschijnlijk nog wat ouder maar dit zijn ze nog aan het onderzoeken. Het orgel is gerestaureerd door Cees Hoogendoorn.

Het Kerkje van Persingen was in de vijftiger en zestiger jaren van de vorige eeuw een landelijke ontmoetingsplaats voor de katholieke verkenners. In 1994 is de Stichting Het Kerkje van Persingen opgericht, waarmee het gebouwtje haar culturele bestemming heeft behouden als ontmoetingscentrum en expositieruimte.

Onze tocht verliep verder naar Beek Ubbergen waar we in de panorama zaal van restaurant 't spijker een lekker kopje koffie/thee hebben gedronken, vanuit daar zijn we verder via een mooie route vertrokken naar Nijmegen, de bus werd onder de brug van Nijmegen geparkeerd, dus alle mensen die de cursus Oud IJzer hebben gevolgd konden hun hart ophalen aan de brug spanten want hoe zat het ook al weer is dit gewalst staal of ??

Na een wandeling richting restaurant De Waagh, ja ook daar hebben ze een restaurant de Waag, waar we een heerlijke lunch hebben gehad.
Op naar de Stevenskerk waar onze rondleiding begon, de groep werd in tweeën gesplitst en rondgeleid door twee gidsen, ik had het genoegen om met dhr Gijs Hoogenboom de rondleiding door de kerk te lopen.

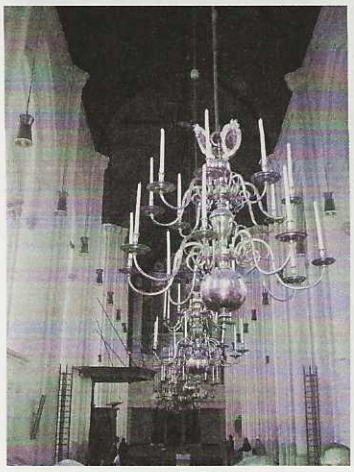
Deze man kon een goed verhaal over de geschiedenis van de Stevenskerk vertellen.

Stevenskerk

Met de bouw van de kerk werd omstreeks het midden van de 13e eeuw begonnen. In 1273 werd de kerk gewijd door Albertus Magnus, de wijbisschop van Keulen. Van deze Romaansgotische kerk resteren de onderbouw van de toren en de meest westelijke traveeën van het schip.
Nieuwbouw vond plaats in de loop van de 15e eeuw, onder meer het koor en de straalkapellen. In de 16e eeuw bouwde men aan het transept en een klein deel van het schip. Na circa 1560 stokte de bouw, waardoor de kerk onvoltooid bleef. De toren kreeg in de 15e eeuw een nieuwe klokkenverdieping. De huidige bekroning is uitwendig een nauwkeurige kopie van die uit 1604. de toren werd namelijk zwaar beschadigd in 1944 tijdens het bombardement van Nijmegen. Evenals de toren liep ook de kerk belangrijke schade op tijdens dit bombardement. De kerk is na de tweede wereldoorlog grondig gerestaureerd.

Rondleiding

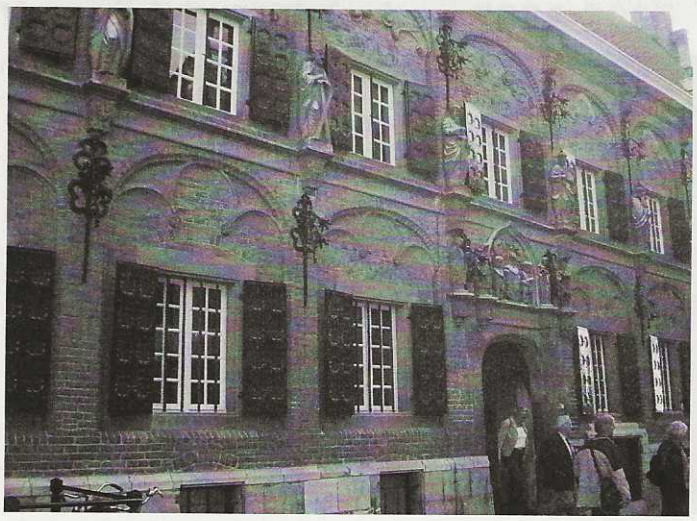

Kaarsenkronen

Het inventaris van de kerk (kansel,graftombe voor Catharina van Bourbon, doophek, herenbanken, kaarsenkronen en orgel zijn uit de 16e, 17e en 18e eeuw.
Voor nog veel meer geschiedenis van de Stevenskerk is het leuk om de website te bezoeken.
http://www.djdekker.net/stevenskerk/index.html

In deze kerk zijn zeer veel mooie schilderingen te zien, maar ook de glas in loodramen zijn het bekijken zeer zeker waard.

Muurschildering Stevenskerk

Het bezoek aan de Latijnse school, een leuke lezing over de stad Nijmegen, dit ging met name over de opbouw van het benedenkwartier waarin projectbureau Poederoyen een groot aandeel heeft gehad. Een zeer interessant verhaal, Het bureau heeft ook de kosterij van het kerkje in Persingen gebouwd. Maar het leukste voor mij kwam nog de rondleiding door het zeer fraaie gebouw de Latijnse school waarin dit bureau is gevestigd. De balken partij op de zolder van het gebouw waren erg indrukwekkend.

Latijnse school

Ik wil ook dit jaar weer de organisatoren van deze dag bedanken voor de gezellige en leerzame poortersdag.

Carla Bekken

Open Monumentendag 2005 in Doesburg

Wie de edities van "Doesburgh Nieuws" van de laatste jaren doorbladert, weet dat de meeste artikelen beginnen met."..... was het zo ver:....."En dan volgt een verslag van een Poortersdag, een jaarvergadering of een Open Monumentendag. Om maar eens iets te noemen.

Aan mij, als jongste bediende van de Commissie die jaarlijks de Open Monumentendag organiseert, het verzoek een verslag te schrijven over de dag der dagen anno 2005. En nou niet beginnen met " Zaterdag 10 september was het weer zo ver...", want ten eerste heeft mijn gewaardeerde voorganger Dick van der Lei vorig jaar die taalkundige gewoonte al aan de kaak gesteld en ten tweede wilde ik de Open Monumentendag twee dagen eerder, op 8 september dus, laten beginnen, bij de landelijke opening van de Open Monumentendag anno 2005 in het Brabantse Oirschot.
Daar was de afdeling Doesburg vertegenwoordigd door drie personen, te weten Frank en Ankie (met haar vioolkist als een zuigeling op haar rug, ze moest 's avonds nog repeteren) en de nieuwbakken schrijver van dit epistel.
We werden royaal met hapjes en drankjes + een toespraak van de burgemeester ontvangen in een klooster, waar ook een zingende (pseudo?)-non + idem frater de gasten vermaakten. Vervolgens ging het met een heuse huifkar naar een Heilige Eik, die overigens ooit geveld was, want ook heilige eiken hebben niet het eeuwige leven. Daarvoor was een kapel met bouwvallige pilaren in de plaats gekomen. Een spreker namens een grote sponsor bood aan de kapel te restaureren en meldde vervolgens dat de prijs voor de origineelste samenstelling van de Open Monumentendag naar Apeldoorn ging. Terug in de huifkar naar Oirschot, opnieuw hapjes en drankjes (zo'n rijke sponsor is toch maar een leuke suikeroom) en daarna bekvechtten (of is het "bekvochten"?) Antoine Bodart (rk) en Jacobine Geel (prot.) in de prachtige plaatselijke kerk over het hergebruik van leegstaande kerkgebouwen.

Daarmee kom ik meteen op het Doesburgse thema van Open Monumentendag 2005: **"Doesburg, Religie en Monumenten".** Aan de presentatie van allerlei activiteiten in het kader van Open Monumentendag was een aaneenschakeling van voorbereidingen, gesprekken, vergaderingen en wat dies meer zij voorafgegaan. Alle in Doesburg vertegenwoordigde kerkgenootschappen, inclusief de Islam met de Moskee hadden hun ontstaansgeschiedenis, bestaansrecht en intenties op papier gezet en Carl König heeft kans gezien uit die overvloed aan gegevens een beknopt, maar zeer helder en eerbiedwaardig overzicht samen te stellen.
En zo kwam een brochure tot stand die niet alleen informatie verschafte over alle deelnemende godsdienstige genootschappen, maar ook over de andere panden die een dag lang toegankelijk waren voor ieder die zich een idee wilde vormen hoe Doesburg er achter de meestal gesloten deuren uit ziet.

In de morgenuren vond op het Gemeentehuis de uitreiking van de "Snappenburg De Vriesprijs" plaats. De winnaars waren Marinka Heergrave en haar vriend Sjoerd Teunissen. Dit duo werd beloond voor hun inspanning het pand aan de Korte Veerpoorstraat 7 in de oude luister terug te brengen.
En daarna begonnen - gecoördineerd vanuit het zenuwcentrum, de hal van het Gemeentehuis - een aantal activiteiten zoals wandelingen en fietstochten langs de kerken, een orgelbespeling in de Martinikerk, optredens van een blokfluitensemble, de traditionele carillon-bespeling door Roel Smit, een voorstelling ("Het Geheime Weeshuis") van de jeugd-theatergroep, een historische vertelling door Monique Dirven, een heel uitvoerige presentatie over "De Moderne Devotie" door Ed Harenberg, een film voor de jeugd in "Het Badhuis", eigenlijk teveel om op te noemen. Het draaiorgel draaide er lustig op los, het weer werkte mee en toen ieder aan het eind van de middag terugkwam op het Gemeentehuis, zat daar een tevreden Carel Rensing te genieten van het feit dat hij veel informatieboekjes verkocht had en "dat de kas tot op de eurocent klopte".
Of de deelnemende restaurants tevreden zijn over de klandizie, we zijn het niet te weten gekomen, ook niet na afloop in de Gasthuiskerk, waar Frank Lange alle medewerkers bedankte voor hun inzet en belangeloze medewerking. We moesten het daar dit jaar helaas doen zonder een optreden van het Koninklijk Doesborgh's Mannenkoor (wegens privé-omstandigheden van de dirigent). Dat betekende dat we wat eerder dan gebruikelijk op een terrasje de dag konden evalueren. Want die activiteit hoort er nu eenmaal bij en evalueren doe je het beste gestimuleerd door een (fris)drankje.

Oh ja: de vlaggen kwamen vlot terug. Helaas moesten we van de drie spandoeken er één definitief afschrijven: alles wat we terug vonden was een stuk koord van anderhalve meter.....

Henk Bootsma

Religieus leven in Doesburg

Het landelijk thema van de Open Monumentendag is *Religieus Erfgoed* en het comité in Doesburg meent dat er alle reden is om aan dit aspect van de geschiedenis van onze stad aandacht te geven. Er zijn naast andere monumenten ook veel gebouwen met een religieuze bestemming. We hebben wat de laatste betreft de geschiedenis dit jaar willen doortrekken tot het heden en ons ook niet beperkt tot de binnenstad. We willen nu al melden dat *alle* religieuze organisaties, die diensten houden in Doesburg, direct bereid waren mee te doen en hun gebouw open te stellen! We stellen dat zeer op prijs.

Algemeen

Uiteraard was er in de eerste eeuwen van het bestaan van Doesburg maar één kerkgemeenschap, de Rooms-Katholieke, met de grote Martini kerk. De Gasthuiskerk was er voor het Gasthuis en werd gebruikt als kapel, met een altaar voor Sint Anthonius. Toch was er wel degelijk verscheidenheid: de aanhangers van Geert Groote, verdreven uit Zwolle, stichtten hier in de 1426 een geloofsgemeenschap. Dit was een stroming, de 'moderne devotie', *binnen* de kerk, maar ook een opmaat voor de latere hervorming. Daarover meer aan het einde van deze inleiding.

Al vanaf de stichting van de stad zijn er ongetwijfeld Joden in Doesburg geweest, nu eens binnengehaald, meestal geduld, een enkele maal verdreven. En erger. Er is geen synagoge meer in Doesburg, maar er zijn wel herinneringen waarbij we stil zullen staan.

Na de Reformatie kwam de grote kerk in handen van de Protestanten, maar een vrij aanzienlijke minderheid bleef Rooms-Katholiek. Zij moesten de mis opdragen in schuilkerken. Maar noch binnen het Protestantse, noch binnen het Katholieke deel van de bevolking was eenheid. Dat ging met wrijvingen gepaard. Was er ook sprake van geloofsvervolging? Gezien door de bril van nu was er geen geloofsvrijheid. Maar vergeleken met omringende landen, waar het vervolgen en terechtstellen van andersdenkenden eerder regel dan uitzondering waren, was er sprake van grote tolerantie. Immers: iedereen wist waar de synagoge van de Joden was en men zag de pastoor op zondag naar de schuilkerk gaan. De Nederduits Hervormde kerk was staatskerk en zolang men zich daar niet openlijk tegen verzette was er hooguit sprake van achterstelling van degenen die geen lid van de Staatskerk waren. Nederland en ook Doesburg waren een oase van relatieve geloofsvrijheid. Kerkgenootschappen waren en zijn nog steeds behalve religieuze ook sociale gemeenschappen, waarin mensen geborgenheid en steun bij elkaar vinden. Waar we in dit katern lezen over scheuringen binnen kerken betekende dit vaak ook verscheurdheid binnen families en gezinnen. Ook het overgaan naar een andere gezindte, vaak omdat men wilde trouwen met een geliefde van een ander geloof, betekende dikwijls uitgestoten worden door de eigen omgeving. Dit gebeurt overigens nog steeds.

We hebben alle religieuze organisaties in Doesburg gevraagd iets over hun geloof en over hun gebouw te vertellen. Tijdens de Open Monumentendag zal ter plaatse ook iemand aanwezig zijn om verdere vragen te beantwoorden. Omdat de Moskee en de Molukse kerk buiten de oude stadsmuur liggen is een **fiets** misschien wel makkelijk.

We wijzen hier ook op de huiskapel van Woongroep Haiku, Koepoortstraat 44, Christenen die begrippen als 'delen' en 'gastvrijheid' centraal stellen. Voor de beschrijving van het *pand* verwijzen we naar pag. 15, dus niet in dit katern. Maar hier willen we speciale aandacht vragen voor de lezingen van Ed Harenberg, om 12.30 en 14.30 uur over de Moderne Devotie, en dan is niet bedoeld de devotie van de huidige bewoners maar de geloofsbeleving van de aanhangers van Geert Groote. Ook is er in dit pand een expositie van André Bikkers, grafisch vormgever en één van de bewoners, onder de titel 'De Schepping vieren!' met schilderijen van imposante bloemen en een persoonlijke en eigentijdse weergave van de Christelijke feesten. We eindigen met een 'haiku', een Japanse dichtvorm:

"Verwarmend wonen
"Uw koestering, mijn lente
"De kleur van leven".

Een warme, doorleefde, oude woning, de koestering van samen wonen en geloven, een kleurrijke toekomst: één van de vormen van religieus leven in Doesburg.

We wensen U een prettige rondwandeling toe langs religieuze gebouwen en de grote verscheidenheid in geloofsbeleving, waarbij U iets van de warmte voelt van degenen die hier geborgenheid ervaren, in onze stad, in alle mogelijke variatie.

Carl König, Doesburg 10-9-2005

Christelijke Gereformeerde Kerk, Ooipoortstaat 52

In 2001 heeft mevrouw Elshof de oorspronkelijke "Stigtingsactie" ontdekt in het archief in Aalten, d.d. 21 december 1857. De overheid gaf toestemming om de bijeenkomsten te houden waar nu de huisnummers Ooipoortstraat 28 en 30 zijn. Op korte afstand (132 ellen) lag de Katholieke Kerk aan de Kloosterstraat. Zij gaven een 'verklaring van geen bezwaar'.

In 1877 is Heerenstraat 22 gekocht. Vanaf 1889 zijn de kasboeken bewaard. Het wieden van het straatje bij de kerk kostte een dubbeltje, 100 lange turven kostten *f* 0,65 en een kolenschop *f* 0,12. Het huis naast de kerk werd aangekocht als pastorie, ritmisch zingen werd voorzichtig ingevoerd, de hengelstokken verdwenen en er kwam een geluidsinstallatie voor de ziekentelefoon.

Eind 1970 werd Ooipoortstraat 52 gekocht van de Gereformeerde Kerk, die toen Samen op Weg ging met de Hervormde Gemeente in de Grote kerk.

In 1972 werden er ook diensten in Doetinchem gehouden. In 1979 werd Doetinchem een zelfstandige gemeente. Nu vormen de gemeenten Doesburg, Doetinchem en Nijmegen een samenwerkingsverband en hebben ze twee predikanten in dienst.

Het huidige kerkgebouw en de geloofsovertuiging

In 1896 bouwde de Gereformeerde Kerk een kerk aan de Ooipoortstraat 52, die zij in 1970 verkochten aan de Christelijk Gereformeerde Kerk. Laatstgenoemden namen de kanselbijbel, het orgel en een kroonluchter uit de kerk aan de Heerenstraat mee. Na een grondige restauratie door velen van de 241 leden werd de kerk geopend.

Sindsdien is hier gekerkt. Kinderen werden gedoopt, huwelijken gesloten, velen deden hier belijdenis en uitvaartdiensten zijn gehouden. Lief en leed lagen naast elkaar. De Geest was hier en daardoor is er ook de liefde voor deze kerk.

Als u de kerk binnenkomt valt allereerst het front van het orgel boven het liturgisch centrum op. Dit zijn nog de pijpen van het oude orgel uit de Heerenstraat. Het is voor het overige vervangen door een Johannesorgel met 56 zelfstandige stemmen verdeeld over drie klavieren en pedaal.

In het liturgisch centrum ziet u verder het kruis met de woor-

den 'Jezus leeft'. Dit is het wat hier elke week verkondigd wordt: 'in het Kruis zal ik eeuwig roemen'!
De Christelijke Gereformeerde kerken hebben hun wortels in de Reformatie van de 16e eeuw. De grote ontdekking daarvan was de bijbel zelf als Woord van God waarin Hij in het heden tot ons spreekt. Dat Woord van God wil ons brengen tot een persoonlijke omgang met God en met Jezus Christus, die gekomen is om ons met God te verzoenen. Het geloof van de CGK is omschreven in geschriften als de Heidelbergse Catechismus, de Nederlandse Geloofsbelijdenis en de Dordtse Leerregels (eind 16e, begin 17e eeuw). In het begin van de 19e eeuw was er een beweging in de (toen nog ongedeelde) kerk van de Reformatie in Nederland, die bij dit geloof, zoals in deze geschriften omschreven, wilde blijven. Dat leidde tot de Afscheiding van 1834. Op deze gebeurtenis gaan onze kerken terug. Met alle diversiteit die de Christelijke Gereformeerde Kerken kennen, willen we elkaar op bijbel en belijdenis blijven aanspreken.
(met dank aan ds.C. de Jong en dhr.L. Westerhof)

Gasthuiskerk of Anthoniuskapel, Gasthuisstraat 41
Deze kerk wordt door de **Evangelisch-Lutherse Gemeente** en de **Remonstrantse Gemeente** gebruikt. De beschrijving van de kerk vindt U op verderop.

De Evangelisch-Lutherse Gemeente

De hervorming van de Rooms-Katholieke kerk, die Luther in 1517 beoogde werd het begin van een afsplitsing. Ook in Nederland kreeg Luther al spoedig aanhang. Karel V bedreigde in Gelderland de 'Lutherse sekte' al in een plakkaat van 1554. Bij de Dordtse Synode in 1619 waren het de Calvinisten, die de Gereformeerde staatskerk formeerden. In 1664 stond er hier ter stede nog een boete van f 150,- op het bijeenkomen van de Lutherse geloofsgemeenschap, met bovendien voor iedere aanwezige nog f 25,- .Straffe boetes.

Pas in 1705 mochten de Luthersen officieel ter kerke gaan, in de stadsgasthuiskerk, en daar kerken zij nog steeds, wel met korte onderbrekingen: al in juli 1708 besloot de stad om er Franse gevangenen te huisvesten. De kerk werd tijdelijk ontruimd.

Op 16 april 1794 werd de broederschap te Doesburg als wettige gemeente erkend door de Consistoriale Vergadering te Amsterdam. Het was een woelige tijd: op 31 oktober 1794 werden er militairen gelegerd in de Gasthuiskerk. Op 16 oktober 1796 kon men terug naar de deerlijk gehavende Gasthuiskerk. In 1813 herhaalde zich de geschiedenis: toen waren het de Pruisen die in de Gasthuiskerk bivakkeerden.
Van 1888 tot 1970 werd de kerk ook gebruikt door de Remonstranten en dat is nu sinds 2000 weer het geval. Het onderhoud van een kerkgebouw is een zware last voor kleine gemeentes.
Na de restauratie van de kerk in 1975 werd de kerk medegebruikt door de Gereformeerde Kerk, tot deze in de Samen op Weg gedachte samen met de Hervormde Gemeente in de Grote Kerk diensten ging houden. Na de fusie tot Protestantse Kerk Nederland, P.K.N., zijn er gesprekken van de Evangelisch-Lutherse Gemeente met de beide andere fusiepartners.
Centraal stonden bij Luther en staan in de Lutherse theologie: Jezus Christus als het Woord van God, vervulling van de Messiaanse belofte, vervat in de schriften. God deelt zich door Jezus Christus reëel mee aan de gemeente in Woord en sacrament: doop, avondmaal en vrijspraak na de biecht. De eredienst is de ontmoeting tussen gemeente en God door Jezus Christus. Er wordt nadruk gelegd op muziek en gemeentezang als gezongen gebed, lofprijzing en verkondiging. De gemeente kent een open avondmaal. Homoseksuelen kunnen ambtsdragers zijn.
De nadruk op de "Rechtvaardiging door het geloof" betekent dat er ruimte is voor veel, mits Christus niet op een zijspoor wordt gezet.
(bronnen: Albert Klomp. Evangelisch-Lutherse Gemeente Doesburg, 16 april 1794 – 16 april 1994 Tweehonderd-jarig bestaan in vogelvlucht, Grasman, Apeldoorn, 1994, met dank aan ds. K.Wedemeijer.)

De Remonstrantse Broederschap

De Remonstranten zijn een vrijzinnige geloofsgemeenschap zonder dogma's en met ruimte voor ieders persoonlijke geloof. Leden betuigen hun instemming met de Beginselverklaring en schrijven hun eigen geloofsbelijdenis. Geloof in het Evangelie en trouw aan de beginselen van vrijheid en verdraagzaamheid staan centraal. Het Avondmaal staat voor iedereen open. Haar zinspreuk is: éénheid in het nodige, vrijheid in het onzekere, in alles de liefde. In verband met het handhaven van de Dordtse leerregels, de vijf stellingen waarin de Remonstranten op de Synode van Dordrecht in 1619 veroordeeld zijn, heeft de Algemene Vergadering van de Broederschap op 18 september 1993, toen het ging om het samengaan met de Hervormden, Gereformeerden en Lutheranen, besloten niet langer als waarnemer bij de besprekingen aanwezig te zijn.
Doesburg. Op 31 mei 1877 vroegen een dertigtal Remonstranten en Doopsgezinden en enkele Gereformeerden

uit Doesburg en omgeving aan de Remonstrantse Broederschap om een predikant te benoemen omdat in hun godsdienstige behoefte niet werd voorzien. De eerste dienst was op 17 oktober 1880, in de Lutherse Gasthuiskerk. Zowel manlijke als vrouwelijke (de eerste in 1920) predikanten hebben in de loop der tijd de gemeente gediend. Ds. E.W.H.Laman Trip-Kleinstarink, die ook de Remonstrantse Gemeente in Friedrichtstadt diende, legde het contact tussen Doesburg en deze Duitse stad.
Van 1970 tot 2000 bezat de gemeente het Fraterhuis aan de Paardenmarkt 14 voor al haar activiteiten. Sindsdien worden de diensten weer in de Gasthuiskerk gehouden. De gemeente heeft leden uit Doesburg en wijde omgeving. De Remonstranten zijn lid van de plaatselijke Raad van Kerken. (met dank aan mevr. J.E.H.Rombach-de Kievid)

Gereformeerde Kerk (vrijgemaakt), Heerenstraat 22
In 1834 vond de zgn. Afscheiding van de Hervormde Kerk plaats. Het was een landelijke reformatie, waaruit zowel de Christelijke Gereformeerde Kerk als de Gereformeerde Kerk ontstonden. In Doesburg was daar op dat moment niet veel van te merken, maar in 1858 was er in Doesburg sprake van de Afgescheiden (Gereformeerde) Kerk.
Een volgende reformatie (en helaas weer een scheiding) in de Gereformeerde Kerk voltrok zich in september 1944. Door de Gereformeerde Synode werden in 1944/1945 besluiten genomen - o.a. over de doop - en opgelegd aan de kerken. Deze leeruitspraken werden gezien als niet-bijbels en niet geaccepteerd. Door schorsing van predikanten en kerkenraadsleden ontstonden in het hele land de Gereformeerde kerken (vrijgemaakt). Het woord 'vrijgemaakt' staat voor het afstand nemen van de genoemde synodebesluiten. In 1969 -1970 was er opnieuw een kerkscheuring. De gemeente die net daarvoor ± 60 leden telde viel terug naar zo'n 30 zielen. Op dit moment telt de gemeente ongeveer 70 leden.

Kerkgebouwen
Bij de vrijmaking bleven de (Synodaal) Gereformeerden kerken in Ooipoortstraat 52.
De Gereformeerde Kerk (vrijgemaakt) moest een ander onderkomen zoeken. In het begin waren er slechts 10 à 15 leden en dat zelfs met inbegrip van leden uit Doetinchem.
Aanvankelijk werd bij de gemeenteleden aan huis gekerkt, wat later in een zaal bij Veerpoortstraat 31. In 1963 stelde de Christelijke Gereformeerde Kerk haar kerkgebouw aan de Heerenstraat beschikbaar. Omdat de Chr. Gereformeerden in 1972 het kerkgebouw verkochten moest de Gereformeerde Kerk (vrijgemaakt) een nieuw onderkomen zoeken.
Even daarna kon weer gebruik gemaakt worden van het kerkgebouw, nu van de Chr. Gereformeerden, aan de Ooipoortstraat (? 52). Mede omdat dit kerkgebouw wat ruim van maat was voor de kleine gemeente vond in 1986 de verhuizing plaats naar het Fraterhuis, een tot kerkgebouw verbouwd pand aan de Paardenmarkt ? 14. Deze kerk, eigendom van de Remonstrants Gereformeerde Gemeente, beschikte over 2 kerkzalen, resp. met 50 en 100 zitplaatsen. Negen jaren werd met veel plezier gekerkt in dit gezellige en monumentale pand.
Maar de Remonstranten verkochten het Fraterhuis en zo moest de Gereformeerde Kerk (vrijgemaakt) in 1995 weer omzien naar een andere locatie. Op het juiste moment kwam een pand te koop: Heerenstraat 22.

Heerenstraat 22
Het kerkgebouw dateert uit de 15e eeuw, het werd gebouwd

als woonhuis. In 1877 vond de verbouwing tot kerkgebouw door de Christelijke Gereformeerden plaats. Vanaf 1963 werd het kerkgebouw zowel door de Chr. Gereformeerden alsook door de Gereformeerde Kerk (vrijgemaakt) gebruikt.
In 1972 betrok een zeer behoudende Katholieke gemeenschap het kerkje, dat sindsdien ook wel bekend stond als het Fatima kerkje (er is nog een glas-in-loodraam met Maria-voorstelling aanwezig). Deze gemeenschap werd in 1990 opgeheven en de kerk werd toen verkocht aan de Doesburgse kunstenares Rini Dado, die er een theater voor kleinkunst van maakte.
Op 9 februari 1996 werd het gebouw op feestelijke wijze in gebruik genomen door de Gereformeerde Kerk (vrijgemaakt): Het herstel van het interieur en exterieur is grondig ter hand genomen. De beschrijving van dit pand vindt U op pag. 34 elders in dit blad.

Geloofsovertuiging
De Gereformeerde kerk (vr.) houdt elke zondag samenkomsten met als doel God de Schepper te eren, elkaar als zusters en broeders te steunen en er te zijn voor de medemens. Centraal zowel in de kerkdiensten als in het dagelijks leven staat de Bijbel, het Woord van God en handboek voor gelovigen. Het

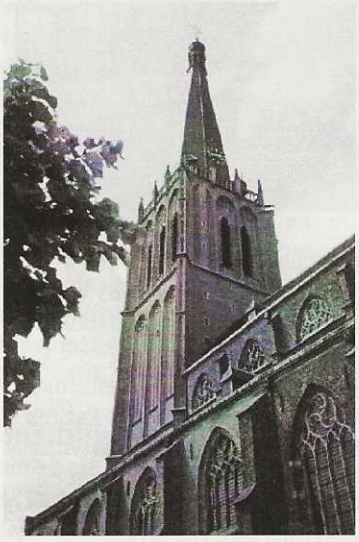
hoogtepunt in de Bijbel wordt gevormd door Jezus Christus, de Zoon van God. Hij is op aarde gekomen als Middelaar tussen God en de mensen. Hij werd gekruisigd maar stond weer op uit de dood en is naar de hemel opgevaren. Hij komt weer terug op aarde en de kerkelijke gemeente kijkt daar met spanning naar uit. Dan begint het eeuwige leven. Door Jezus is er gelukkig weer hoop voor nu en voor de toekomst.
Omdat er veel overeenkomst is met de Christelijke Gereformeerde Kerk zijn er besprekingen met als doel samen te gaan.
(met dank aan Gerrit Bouwhuis)

Hervormde Gereformeerde Gemeente, Grote- of Martinikerk, Markt 4

Nadat Gelderland in 1576 tot de Generale Unie was toegetreden verplichtte Jan van Nassau de magistraten om een kerk af te staan aan de Protestanten. Doesburg weigerde aanvankelijk. In 1578 bleek dat de Gereformeerden, zoals de Hervormden toen genoemd werden, nog steeds geen kerk hadden. De Staten van Gelderland grepen in en zo werd de nieuwe leer afgedwongen. Ook mocht alleen een predikant dopen en trouwen.Veel mensen gingen toen overstag. In de kerk moesten biechtstoelen, altaren, schilderingen en beelden verdwijnen. Altaarstenen werden grafstenen en de schilderingen verdwenen onder een kalklaag. In een pilaar (bij de preekstoel) is nog het restant van een beeld te zien en onderin de toren zijn nog wijwaterbakjes herkenbaar. Restanten van een annunciatie-groep, mogelijk afkomstig uit de kerk, zijn recent opgesteld tegen de zuidelijke muur.

De Zonnekoning

In het rampjaar 1672 veroverde Lodewijk XIV Doesburg en hij wees de kerk weer toe aan de Rooms-Katholieken. Maar in 1674, na de terugtocht van de Fransen, moesten de 'Papisten', zoals de Protestanten hen noemden, de kerk weer verlaten.

De Rooms-Katholieken keerden weer terug naar hun schuilkerk. Van scherpe tegenstellingen was in Doesburg echter geen sprake. Er werd ook over en weer getrouwd. In de 19e eeuw was zelfs tot 30% van de huwelijken gemengd, maar wel moest dan één van de beide echtelieden tot het andere geloof overgaan. Bij de Afscheiding in 1834 trad een aantal leden uit de Hervormde Kerk; deze uitgetredenen vormden met degenen die in 1886 bij de Doleantie de kerk verlieten, de Gereformeerde Kerk van Doesburg en Omstreken. Zij bouwden in 1896 een kerk aan de Ooipoortstraat 52, die ze in 1970 aan de Christelijk Gereformeerden verkochten. De Gereformeerden kerkten daarna samen met de Lutherse gemeente in de Gasthuiskerk.
Op 30 november 1989 gingen de Gereformeerden en de Hervormden samen in de Hervormde Gereformeerde Kerkgemeenschap. Zij kerken sindsdien gezamenlijk in de Grote Kerk. Het **kerkgebouw** is beschreven op pag. 24, elders in dit blad.
(met dank aan Jan van Raalten)

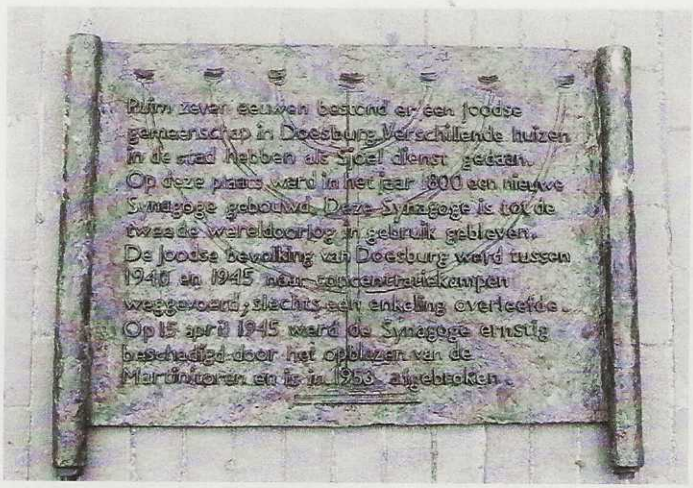
Joods leven in Doesburg

Ongetwijfeld zijn er altijd Joden in Doesburg geweest. Zij mochten geen vastgoed bezitten en waren maar tot enkele beroepen toegelaten. Zo woonde er in 1185 al een Godschalk, dus nog voor Doesburg stadsrechten kreeg. Tussen 1330 en 1340 woonde er Joseph de Jode, die 'beschermgeld' betaalde. Vaak waren ze pandjesbaas, lommerdhouder. In 1639 werden als zodanig genoemd Godschalk Isak en Simon Levi, die zich er voor moesten hoeden om 'onze zaligmaker Jesum Christum, of die Christenheid te blasphemiën of te lasteren' en ze moesten zich bij het beoefenen van hun religie zo gedragen dat zij niemand ermee ergerden. Ze kregen ook een begraafplaats. In de achttiende eeuw waren er uit Duitsland afkomstige benden, vermoedelijk verdrevenen, waaronder veel Joden. Een latere lommerdbaas, Abraham Salomon Heijman genoot een slechte reputatie en zou contact met de benden gehad hebben. Hij werd gegeseld, kreeg twaalf jaar dwangarbeid en zijn vrouw en kinderen moesten de stad verlaten. Eén van de zeldzame strenge straffen die we tegenkomen. Wel waren er van tijd tot tijd civielrechtelijke problemen te beslechten. Dat had ook met hun beroep en met naijver te maken.
Door de eeuwen heen leefden de Joden als een kleine aparte groep die relatief vrij was binnen Doesburg. Van doodstraffen, laat staan pogroms, was geen sprake. Toen in 1808 iedereen voor de wet gelijkgesteld werd, waren niet alle Joden daar vóór: men vreesde dat integratie en verlies van identiteit het gevolg zou zijn, en dat was ten dele ook het geval.
Joodse begraafplaatsen mogen in principe niet geruimd worden. Er waren er drie: de eerste van 1672 was waar nu ongeveer het bruggetje naar het IJsselkade project ligt, de tweede aan de stadszijde van de Karel Doormansingel bij de grote steen, en de derde aan de Kraakselaan, achter de Katholieke begraafplaats. Daarheen werden de oudere grafresten onder rabinaal toezicht gebracht en toen de Kraakselaan geruimd werd zijn ze alle naar Doetinchem verplaatst. Er zijn geen zichtbare resten meer in Doesburg.

Synagogen

In 1719 mocht Bendix Goldsmit thuis een synagoge inrichten en in 1785 was er sprake van een sjoel, waarheen men de gebedsrollen mocht brengen, mits zonder ceremonieel! Dit huis, op de hoek Hoogestraat/Koepoortstraat, is vandaag open zie pag. 12. In 1800 werd een 'echte' synagoge aan de markt gebouwd, zie afbeelding.
Hier staat nu de achterzijde van de Nieuw-Apostolische kerk en tegen de zijwand is een herinnerings plaquette, gemaakt

door Theo Renirie en Pieter Snijders in de vorm van een uitgerolde Tora-rol met een chanouka-kandelaar en de tekst: *'Ruim zeven eeuwen bestond er een joodse gemeenschap in Doesburg. Verschillende huizen hebben als sjoel dienstgedaan. Op deze plaats werd in het jaar 1800 een nieuwe synagoge gebouwd. Deze synagoge is tot de Tweede Wereldoorlog in gebruik gebleven. De joodse bevolking van Doesburg werd tussen 1940 en 1945 naar concentratiekampen weggevoerd, slechts een enkeling overleefde. Op 15 april 1945 werd de synagoge ernstig beschadigd bij het opblazen van de Martinitoren en in 1953 afgebroken'*

In de hal bij de nieuwe ingang van het stadhuis is een **glazen plaquette** met de namen van de omgekomen Joodse ingezetenen...
(bron: Joods leven in Doesburg. Hans Krooger. Walburgpers, 1981)

Leger des Heils, Zandbergstraat 15.

The Salvation Army is in Engeland opgericht door predikant William Booth, geboren in 1829. Hij werd in zijn tiener-jaren christen en besteedde veel tijd aan het doorvertellen van het Goede Nieuws, o.a. aan de arme bevolking van Oost Londen. Hij richtte in 1865 The Christian Mission op, na 1878 The Salvation Army genoemd. Hoe mooi zijn boodschap ook was, vaak overtuigden zijn woorden niet. Hongerige magen hebben nu eenmaal geen oor voor het evangelie. Behalve een boodschap bracht hij daarom ook brood bij de mensen. Een leger dat strijdt tegen lichamelijke en geestelijke honger sprak velen aan. De medewerkers voelen zich dienstplichtigen, geen vrijwilligers.
De eerste samenkomst in Nederland was op 8 mei 1887 in Amsterdam. Een 'kerkdienst' die de buitenwacht met argusogen bekeek. Het Leger trok zich namelijk weinig aan van traditionele liturgische kerkelijke regels.
De omslag kwam in de strenge winter van 1890. Het Leger voelde zich als christelijke organisatie betrokken bij de honderden dak- en thuislozen. Met een directe en energieke aanpak werd hulp verleend aan alle zwakkeren van de Nederlandse samenleving, ongeacht hun religieuze achtergrond. Ze zetten zich in voor alcohol- en drugsverslaafden, dak- en thuislozen, prostituees en iedereen die door de samenleving min of meer is uitgestoten.
Het Leger des Heils in Nederland heeft duizenden vrijwilligers en vaste medewerkers. Ondanks de economische welvaart lijkt het verschil tussen arm en rijk toe te nemen. Daarbij komt dat steeds minder mensen Jezus Christus persoonlijk kennen. De strijd van het Leger des Heils is daarom ook nog lang niet gestreden, ook niet in Nederland.

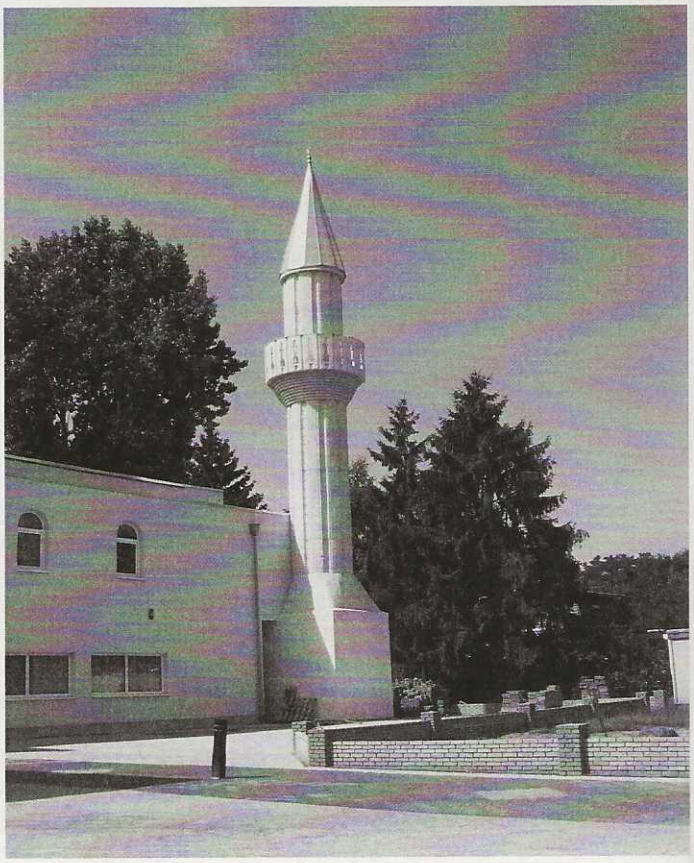
Het Leger des Heils in Doesburg

In mei 1912 wilde het Leger des Heils een pand huren aan de Ooipoortstraat 53, tegenover het gebouw van de Gereformeerde Kerk (synodaal) op ? 52. Deze kerk vroeg de gemeente om het Leger des Heils te verbieden. Een jaar later, op 14 april 1913, schreef het Leger aan de Gereformeerden dat het beloofde dat zij tijdens de diensten van de Gereformeerden geen muziek zouden maken, op voorwaarde dat zij volkomen "vrijheid van vergaderen" zouden krijgen. De kerkenraad ging niet in op dit voorstel. De Raad van Staten gaf het Leger des Heils tenslotte toestemming tot opening van haar gebouw, maar tijdens de diensten van de Gereformeerde moesten zij de deuren en ramen aan de straatzijde gesloten houden.
De eerste feestelijke openingssamenkomst was op 14 mei 1914, met een getuigenis van strijd en overwinning door de godsdienst der liefde. Op 1 november 1953 trok het eerste muziekkorps met 26 makkers de stad in. Eind 1975 werd de kledingbeurs geopend in Ooipoortstraat 35. Van 1982 tot 1995 werd de bovenwoning gebruikt als kwartier voor de korpsofficieren.
In 2000 voldeed het gebouw niet meer. Tot grote vreugde van het korps kon in december 2000 het postkantoor aan de Zandbergstraat in Doesburg gekocht worden. De zaal van de postsortering werd omgebouwd tot **legerzaal**(kerkzaal) en het fietsenhok tot **kledingwinkel**. De eerst samenkomst (kerkdienst) in het nieuwe gebouw vond plaats op 17 december 2000.
(met dank aan Gert Nijenhuis)

De Molukse kerk "Beth-El", Huis van God, op de Ooi - Forsythiastraat 18

In begin jaren vijftig kwam een grote groep Molukse militairen van het KNIL (Koninklijke Nederlands Indische Leger) met hun gezinnen uit voormalig Nederlands Indië naar Nederland, tijdelijk, naar hun was voorgespiegeld.
Ze zouden daarna naar hun geboortegrond, de Molukken, terug worden gebracht.
De eerste opvang was in kampen, verspreid over heel het land. Na een jarenlang verblijf aldaar en met het verstrijken van de illusie dat de terugkeer mogelijk zou zijn, vertrokken ze naar door het rijk voor hen gebouwde woningen. Zo werden midden jaren zestig ook aan de Clematisstraat, Duindoornstraat en Forsythiastraat een 40-tal huizen gebouwd en een eenvoudig stenen gebouw voor 50 kerkgangers.
De oude garde legde zich met moeite neer bij deze gedwongen verhuizing. De Molukse bevolkingsgroep heeft langzamerhand een eigen plaats gekregen binnen de Doesburgse gemeenschap.
In de jaren negentig kreeg de Molukse Kerk Voogdij Raad, bestaande uit de zeven grote Molukse kerkgemeenschappen in Nederland, het beheer. Het Doesburgse kerkje was te klein geworden voor het gegroeide aantal Molukse ingezetenen en werd afgebroken.
Het prachtige nieuwe gebouw "Beth-El", naar een ontwerp van Ir. Sam Hitipeuw, is in 1996 geopend. De gebedsruimte (voor ca. 100 kerkgangers) kan door middel van een schuifwand worden vergroot.Verder zijn er twee vergaderzalen, een ruime consistorie, drie toiletten en een keuken. Er is een ringsysteem voor de geluidsinstallatie.

Er zijn drie kerkgemeenschappen, die hierin beurtelings hun diensten houden en andere activiteiten uitvoeren: Geredja Indjili Maluku, Noodgemeente Protestant Maluku di Belanda mrt '53 en Noodgemeente Protestant Maluku di Belanda. Er is een beheerscommissie voor het rooster en het onderhoud.
(met dank aan Chris Tehupuring)

De Anadolu Moskee, Oranjesingel 20
Al in de zestiger jaren kwamen er veel Turken als gastarbeiders naar Doesburg, maar toen de Turkse bevolkingsgroep in het kader van de gezinshereniging groeide, kwam er behoefte aan een gebedsruimte en een cultureel centrum. Dit werd tijdelijk gevestigd in een school op de Ooi, op de hoek Forsythiastraat/Goudenregen-straat. Het was een noodvoorziening en toen de MAVO-school aan de Oranjesingel in 1987 leeg kwam, leek dit een oplossing te zijn.
Maar een verbouwing in 1988 leverde veel problemen op en bleek niet de oplossing te zijn. In 2001 werd het gebouw gesloopt en in 2002 startte de bouw van een echte moskee, met een minaret!
Het architectenbureau "LAVA" onder leiding van de heer S. Yavuz uit Vlaardingen verzorgde de tekeningen. De toestemming voor de bouw van de aardige, slanke minaret had nog wat voeten in aarde.
Het gebouw heeft beneden de gebedsruimte en een gemeenschapszaal, waar iedereen in kan lopen voor een praatje en een kopje Turkse koffie en een winkel waar veel Turken, en niet-Turken, komen kopen. Het assortiment omvat 'Nederlandse' groenten en dergelijke, maar vooral ook speciale Turkse producten, waaronder de bekende Turkse broden. De winkel wordt door vrijwilligers gedreven. Boven is er een zaal speciaal voor de jeugd en een leslokaaltje waar koranlessen worden gegeven, maar waar ook Turkse jongeren, die hoger onderwijs genieten, 's zaterdags extra les geven aan jonge leerlingen die extra hulp goed gebruiken kunnen. Een staaltje gemeenschapszin, kenmerkend voor de Turkse gemeenschap. Ook bij de bouw verleenden velen hun medewerking. De wanden van de gebedsruimte zijn veelkleurig betegeld, er ligt een kostbaar wollen tapijt en er hangt een schitterende kroonluchter, alles afkomstig uit Turkije. De zaal mag bezocht worden; er is een schoenenkast in de gang. De vrouwen wonen de gebedsdienst bij in een ruimte boven, op het balkon. Behalve de 120 Turkse gezinnen bezoeken ook andere moslims de gebedsbijeenkomsten, die vijf maal per dag gehouden worden. Er is plaats voor 500 mensen.
Zolang er in Nederland (nog) geen imans worden opgeleid komen ze uit Turkije, waar ze van de regering een meerjarige opleiding krijgen. Ze komen voor een beperkt aantal jaren hierheen.
De moskee staat open voor iedereen, altijd. Dat geldt dus niet alleen voor Turkse moslims, maar voor alle moslims, en ook voor niet-gelovigen. Gastvrijheid is één van de wezenlijke kenmerken van dit geloof.
(met dank aan het Moskee bestuur)

Nieuw-Apostolische Kerk, Veerpoortstraat 3
De gemeenschap Doesburg is omstreeks 1928 ontstaan, samengesteld door Apostolischen uit Dieren en Doesburg. Voordat het gebouw in de Veerpoortstraat werd gebouwd werden de diensten gehouden in Dieren en in een zaal van Sociëteit De Harmonie in de Roggestraat te Doesburg.
Op de plaats waar vroeger de synagoge stond (aan de zijmuur in de Torensteeg vindt U een plaquette, zie ook Joods leven in Doesburg) werd op 25 augustus 1959 de eerste steen gelegd voor het huidige kerkgebouw. Op 6 juni 1960 is het gebouw tijdens een feestelijke dienst ingewijd.
De globale oppervlakte van het terrein bedroeg 180 vierkante meter. Voor de architect de heer H.K.Hendriks uit Dieren was

het geen gemakkelijke opdracht om op dit kleine stuk grond een kerk te bouwen voor ongeveer 125 personen.
In de hal van de kerk bevindt zich de garderoberuimte, links van de hal is de berging, een kleine zaal, een fietsenstalling en de consistoriekamer. Rechts in de hal zijn twee toiletten en een meterkast geplaatst. Ter weerszijden van het blank-eiken spreekgestoelte zijn schuine wanden geplaatst met twaalf glas-in-lood raampjes als symbool voor de twaalf Apostelen. De wand tussen de kerkzaal en consistoriekamer is uitgevoerd als schoon metselwerk.
Het meest kenmerkende van het Nieuw Apostolische geloof is het geloof in de wederkomst van Jezus Christus en de werking van de Heilige Geest door middel van de Apostelen.
(met dank aan Jeannet Bulten en Ger Metselaar)

Remonstranten: zie Gasthuiskerk in dit katern.

Rooms-Katholieke parochie, Juliana van Stolberglaan 3
Over het begin van de missionering in onze streken weten we maar weinig. In 1228 wordt voor het eerst een kerk in Doesburg genoemd, gewijd aan Sint Martinus, de schutspatroon van het bisdom Utrecht. Pastoors werden door of namens de bisschop benoemd.

De schuilkerken

Na de hervorming in 1572 brak voor de katholieken de tijd van de schuilkerken aan. Begonnen in de Baerkenhuizen ging men later naar de plek van de huidige woning Waterstraat 13, 15, 19. Oudere mensen in Doesburg herinneren zich dit gebouw nog als de "Schouwburg". Deze kerken mochten er niet als een kerk 'uitzien'. Onopgemerkt bleef de kerkgang van tientallen tot honderdtallen mensen natuurlijk niet. Het was meestal een kwestie van gedogen. Wel is er vermelding van een inval in 1642 waarbij de pastoor opgepakt werd en na tien dagen op water en brood de stad moest verlaten. Maar

hij keerde al spoedig terug. Geen geloofsvrijheid, maar ook geen bloedige vervolgingen. Dat was in andere landen wel anders.

De Waterstaatskerk in de Kloosterstraat

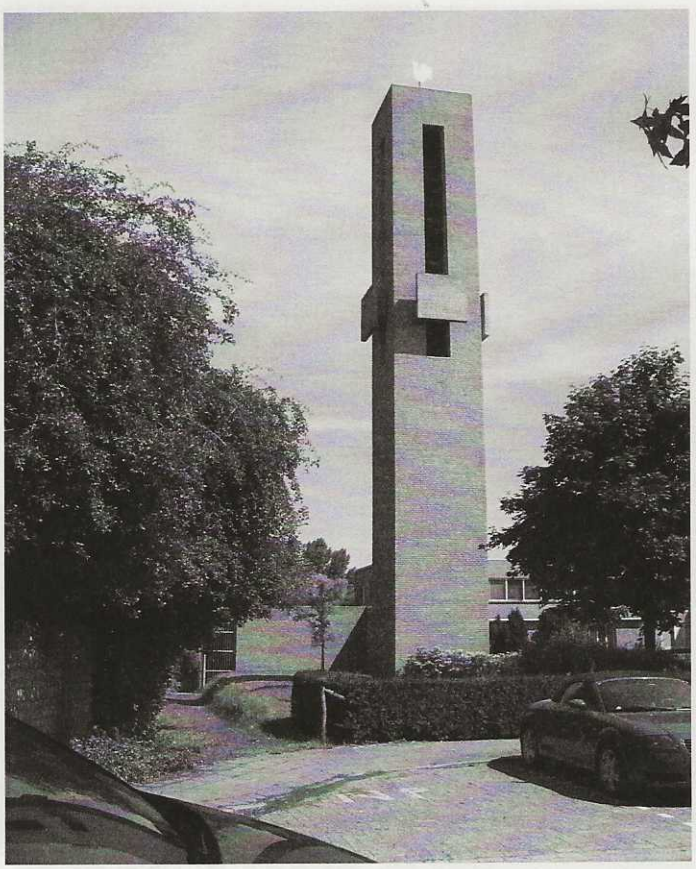
Koning Lodewijk Napoleon gaf in 1813 verlof om een echte, nieuwe kerk te bouwen in de Kloosterstraat. Omdat de Grote Kerk bij de hervorming in handen was gekomen van de Gereformeerde staatskerk, bouwde het Ministerie van Waterstaat deze 'Waterstaatskerk'.

De nieuwe Sint Martinuskerk aan de Juliana van Stolberglaan

De Waterstaatkerk was in slechte staat en te klein en werd afgebroken. Op 17 december 1966 werd de kerk met bijna 900 zitplaatsen aan de Juliana van Stolberglaan, architect H.M. Koldewey, door kardinaal Alfrink geconsacreerd. Maar door de teruggang van het kerkbezoek werd de kerk te groot en miste sacrale uitstraling. Ook was er gebrek aan vergaderruimte e.d. In 1995 is de kerkzaal verkleind, zijn er vergaderruimtes gecreëerd en is een complete ontmoetingsruimte voor de kerkzaal gebouwd door architect Bakker uit Amersfoort. Binnen de ruimte van het bestaande gebouw is er nu een ideale, intieme, cirkelvormige liturgische ruimte, die ook kan dienen voor b.v. de harmonie, zangkoren, musicalgroepen en toneelgezelschappen.

Kunstwerken in de Sint Martinuskerk

Veel is verloren gegaan bij de overgang naar de huidige kerk.Toch herbergt de huidige kerk nog verrassende kunstvoorwerpen. In de kerk kunt U een lijst krijgen van de

kunstvoorwerpen die er altijd of speciaal op deze dag te zien zijn. Ook is er een aantal misgewaden tentoongesteld.

Het orgel

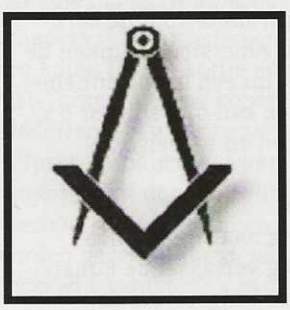
De katholieken kregen in 1813 door ruiling met Zeddam een orgel in de Waterstaatskerk. In 1889 is een nieuw orgel geplaatst, gebouwd in Utrecht door orgelbouwer Maarschalkerweerd, met een romantische klankkleur. Het was het eerste orgel in Nederland met een – nog gebrekkige – elektrische verbinding tussen toetsenbord en tooncancel, dat in 1900 vervangen moest worden door een pneumatisch systeem. In 1967 is het orgel overgebracht naar de nieuwe kerk en bij deze restauratie is het pneumatische systeem weer vervangen door het modernste elektrische systeem.
(met dank aan Jan Weustink)

Vrijmetselarij, De Commanderije, Kerkstraat 11

De eerste Nederlandse Loge werd opgericht in 1734 in Den Haag en in 1756 vormden de elf toen aanwezige Loges de 'Groote Loge der Zeven Verenigde Nederlanden', nu de Orde van Vrijmetselaren onder het Grootoosten der Nederlanden'.

Doesburg

Hendrik J.Ketjen richtte in 1882 op de zolder van zijn huis aan de Kosterstraat 19 'de voorhof en tempel' van de Loge 'Broedertrouw' in. Op de zolder van 19b (vandaag niet open) zijn nog resten van de zolderbeschildering herkenbaar. Wegens de slechte staat verhuisde men in 1885 naar de bovenzaal van De Commanderije, waar ook nu nog herkenbare kentekenen zijn. Daar woont nu de dochter van de familie Oorlog met haar gezin. In 1927 ging de Loge naar Doetinchem. De Loge Broedertrouw leidt daar een bloeiend bestaan.

Sinds 2000 is er in Doesburg een 'Vrijmetselaarskring' met leden van de Loges in Arnhem, Doetinchem en Zutphen. Tweewekelijks komen zij samen in De Commanderije.
De Vrijmetselarij is géén religie, maar een vereniging van mensen van verschillende religies en politieke richtingen die individueel en samen zoeken naar waarheid en wijsheid. Er zijn geen dogma's en tolerantie staat hoog in het vaandel.
Meer vindt U op www.vrijmetselarij.nl , ook over gemengde Loges en Loges voor vrouwen. Nadere informatie is beschikbaar in De Commanderije Kerkstraat 11.
Over het **gebouw** (alleen de **beneden**verdieping is vandaag open) vindt U meer op pag. 26.
(bron: J.G. de Boer van der Leij 'Een behuising met hof aen de Langhe Cuijper ofte Costerstraet' in: Mededelingen van Stadt en Ambt Doesborgh, nr 29, dec. 1981 en met dank aan Geert Ellen).

Juryrapport Snappenburg de Vriesprijs 2005

Het fenomeen 'Snappenburg de Vriesprijs' wordt, sinds 1995, jaarlijks toegekend aan een historisch pand in de Doesburgse binnenstad waaraan bijzonder herstel is uitgevoerd. Criteria voor de Snappenburg de Vriesprijs zijn: de ingreep heeft opoffering, tijd en geld gevraagd; de omvang van de verbetering of toevoeging doet niet ter zake; de werkzaamheden moeten onverplicht verricht zijn; het resultaat moet zichtbaar zijn vanaf de openbare weg, moet verrassend zijn en bijdragen tot verrijking van de stad Doesburg.

De jury had de opdracht een keuze te maken uit een 7-tal nominaties, aangedragen door bestuursleden en andere Doesburgers. Aan de panden hebben zich wijzigingen voorgedaan in de afgelopen periode. Het waren ingrepen van allerlei aard. Ook waren er eigenlijk geen wijzigingen maar ging het meer om een normale onderhoudsbeurt. Bij de beoordeling van de objecten vielen 3 panden af terwijl er 3 stuks aangehouden werden omdat deze op dit moment nog niet gereed waren.

De jury spreekt haar waardering uit voor de inzet van eigenaren van diverse panden in de binnenstad. Het is haar opgevallen dat de woonhuizen aan waarde hebben gewonnen. Zo werd de gevel van Bergstraat 9 verrijkt met zonneblinden en onderging de voorgevel van Bergstraat 23 een totale facelift. De jury is blij met deze positieve ontwikkeling.

De keuze van de jury is gevallen op een pand dat gelegen is aan de kortste straat in onze stad. Dit straatje, gelegen aan de rand van de binnenstad, vormt de verbinding tussen de Waterstraat en de Veerpoortstraat. Het gaat om de Korte Veerpoortstraat en de prijs van dit jaar is gevallen op huisnummer 7. Het pand is eigendom van mevrouw Marinka Heeregrave en de heer Sjoerd Teunissen. De voorgevel is eenvoudig van opzet, symmetrisch van indeling en dateert uit de 19e eeuw. Aardig om te zien is de haat – liefde verhouding van dit huis met het buurpand nr. 5. Enerzijds de eensgezindheid omdat beide voorgevels een symmetrische opzet hebben, anderzijds het enorme contrast in uitstraling. Huis nr. 5 met drukke vormen en bonte kleuren, pand nr. 7 met eenvoudige materialen en details. De huidige eigenaren Marinka en Sjoerd hebben veel energie ingezet en zijn tot een bewonderenswaardig einddoel gekomen door dit woonhuisje te herstellen en weer te laten stralen. Zo' n anderhalf jaar gele-

Het winnende pand Korte Veerpoortstraat 7 te Doesburg

den werd een begin gemaakt met de klus waarbij zowel het interieur als het exterieur aangepakt werden. Kosten noch moeiten zijn gespaard. De bakstenen gevel gemetseld in kruisverband is hersteld, van knipvoegen voorzien en gebaseerd op een donker geschilderd plint. De kozijnen met ramen en deur zijn weer gaaf en deels voorzien van glas in lood. Het classicistisch gedetailleerde dakkapel is een lust voor het oog. Het houtwerk van kozijnen en gepleisterd plint zit weer fris in de verf. De zinken afdekkingen van de zijgevels zijn er weer. Er staan nog enkele zaken op de lijst om te herstellen zoals de gietijzeren goot en misschien een hardstenen plaat in de bakstenen stoepomranding. Jammer van die ontsierende vluchtpaal bij het buurpand rechts. Marinka en Sjoerd komen uit Velp en gaan deze maand in het huis wonen. Het resultaat is een felicitatie waard. Doesburg mag blij zijn met dit fraaie minipandje.

De Snappenburg de Vriesprijs bestaat uit een kleine bronzen plaquette, toegekend aan het pand Korte Veerpoortstraat 7 en te bevestigen aan de voorgevel. Naast de bijbehorende oorkonde ontvangen de eigenaren van het pand een gravure van Oud-Doesburg.

Doesburg, 10 september 2005
de jury: Carel Rensing
Jan van Petersen
Gerrit Bouwhuis

Schets van Doesburg 1800 – 1840; de vrouwelijke huiseigenaren

Couleur locale

Doesburg telde in de periode 1800 – 1840 2200 inwoners. Het was een arm stadje, zo arm dat zelfs bij de beter gesitueerden uit een laken een hemd werd gemaakt. Dankzij de aanwezigheid van het garnizoen met ongeveer 300 man was er wel werkgelegenheid. Schoenmakers, kledingmakers, naaisters, daghuursters die in de Kloosterkazerne de piepers jasten en de boontjes dopten konden, dankzij de officieren en soldaten, in hun levensbehoeften voorzien.
Het garnizoen bestond uit Nederlanders, maar ook uit buitenlanders, zoals Engelsen, Duitsers, Russen, Schotten en natuurlijk Fransen. Zij waren door de hele stad heen gehuisvest.
Sommigen ingekwartierd bij burgers, anderen woonachtig in een eigen huis en weer anderen kregen een brits in de kazerne. In alle lagen van de bevolking was er sprake van een vermenging met het garnizoen. Men ging bij elkaar op bezoek; er werden huwelijken gesloten en de Doesburgse vrouwen lieten zich voor hun uitgaanskleding inspireren door de garnizoenskleuren; damesjassen en -japonnen waren in felle, sprekende kleuren.

Met name 's winters had Doesburg een omvangrijk uitgaansleven. De Achterhoekse adel, andere voornamen en hun personeel verbleven hier. De deftige lui ging bij elkaar op bezoek; zo spaarde men haard en licht. Men sprak over de mooie kist uit Brazilië, de fraaie tafel uit Indië, meegenomen door een officier. Men at een maaltijd met gerechten van internationale oorsprong en besprak recente boeken, de ontwikkelingen in de Nederlanden en in Europa als geheel. Vervolgens werden er spelletjes gedaan, zoals triktrak, kaarten, schaken en biljart. Ook de minder rijken brachten hun avonden door met spelletjes: herbergen en tapperijen beschikten over biljarttafels, en kaart-en schaakspelen.
Als de wegen beter begaanbaar waren kwamen er muziek-en theatergezelschappen uitvoeringen geven; de goochelaar bezocht het stadje en ook het circus streek hier neer. Dát waren uitjes waar álle burgers, arm en rijk, op af kwamen.

Vrouwelijke huiseigenaren
In deze periode was 17% van de huizen en 10% van de grond binnen de poorten en 5% van de grond buiten de poorten in eigendom van vrouwen. Volgens de Kadastrale Atlas waren er in 1832 62 vrouwelijke huiseigenaren en 261 mannelijke. In Arnhem en Zutphen, beide ook garnizoenssteden, is in 1832 het percentage vrouwelijke huiseigenaren met 15% vergelijkbaar met het Doesburgse. Hoewel in de 17e en 18e eeuw de bazigheid en ondernemingszin van Nederlandse vrouwen opviel bij buitenlandse reizigers en in de Nederlanden menige vrouw in een beroep werkzaam was, is momenteel niet bekend of het percentage vrouwelijke huiseigenaren in die periode aanzienlijk hoger dan wel lager lag dan omstreeks 1832.
Tussen 1800 – 1840 zijn er in Doesburg, dus binnen de poorten, 60 weduwen met een eigen huis, meestal door vererving verkregen. Daarnaast zijn er 30 kopende vrouwen, namelijk ongehuwde vrouwen en weduwen die groter of kleiner gaan wonen.

Dienstboden kopen een huis
"..... reppend over straat naar slachterse Ten Oever voor paardenvlees; de omroepster Van Bronkhorst had net verkondigd dat 't er weer was .... hollend naar de stijfselfabriek, want de servetten moeten mooi worden .... zeulend met een schapenvacht naar Mijntje en Lijsje Teerink; Lijsje is spinster en Mijntje is breister, dus daar komt het wel goed met de wol .... Hoor! Hoor! .... er komen manschappen van het garnizoen aan; ze lopen in de maat, 1-2;1-2 1-2; giechelend en blozend, een hand voor haar gezicht, kijkt ze naar de jonge knapen, onbewust wiegend met haar heupen .... terug over de blauwstenen stoep naar mevrouw, voor een snauw, een berisping of een compliment."
In die tijd was de positie van de dienstbode slecht. Ze was slaaf, kind of mevrouw's schaduw en in juridische zin was ze nooit de gelijke van haar werkgevers, zelfs niet als ze zich hardhandig moest verweren tegen de opdringerigheid van meneer. Des te verrassender is een vijftal vrouwen dat een huis koopt en als beroep 'dienstmaagd' of 'dienstmeid' opgeeft. Daarmee wordt het beeld opgeroepen van vrouwen die naast een beroep vol dienstbaarheid ook een eigen leven willen.

Rentenierstersters
Het is waarschijnlijk met enige trots dat een 20-tal huisbezittende weduwen voor de Kadastrale Atlas 1832 als beroep "rentenierster" vermeldde. Sommigen waren weduwe van Doesburgse handel- en kooplui en erfden naast het huis een goed vermogen. Andere rentenierstersters waren officierswedu-wen. En weer andere rentenierstersters kwamen van buitenaf en vestigden zich in het stadje vanwege: de goedkope huizen? de lage belastingen? de schone lucht? de uitmuntende schoolopleidingen? Wellicht speelden alle vier genoemde factoren een rol. Hoe het ook zij: Doesburg was in die tijd een stadje met aanzien en gold, na Zutphen, wat betreft de voorzieningen op het gebied van met name onderwijs als tweede in Gelre. En ook anderszins was Doesburg zeer aanzienlijk. Want enkele vermogende vrouwen hadden zoveel grond en huizen in bezit, dat er plaiziertuinen van maar liefst 3000 vierkante meter ontstonden. In de Koepoortstraat en Beitelstraat (thans Ph. Gastelaarsstraat) hadden de rentenierstersters, maar ook de rentenierstersters huis-aan-huis plaiziertuinen; oasen van rust waren dat, met veel groen, vogels en kleurrijke borders.

Huizenbezit door minder rijke vrouwen
Er waren niet alleen huisbezittende rentenierstersters, maar ook vrouwelijke huiseigenaren die flink moesten sappelen om voor zichzelf en hun soms jonge kinderen het leven dragelijk te houden. Velen waren weduwe en zetten het beroep van hun man voort, zoals de eerder genoemde slachterse Ten Oever. Ze deinsde er niet voor terug om kleinvee, grootvee en zonodig wild de doodssteek toe te brengen in haar slachterij (waar thans lunchroom La Fleur is gevestigd). Of weduwe Van Bronkhorst, die niet kon schrijven of lezen, maar een zodanig goede stem had dat zij het beroep 'omroepen' van haar man kon overnemen. Of weduwe Heydeman, logementshoudster, die na het overlijden van haar man 'De Waag' moet verkopen, maar haar vak voortzet in Hof Gelria, naast het huidige stadhuis. Andere weduwen verdienen de kost als daghuurster of wasvrouw en verhuren in hun eigen huis kamers aan tal van halve en hele gezinnen.

Waren ze sneu?
Iemand vroeg mij: "Waren ze sneu, die ongetrouwde en verweduwde vrouwen?" Afgezien van persoonlijke tegenslagen en aangrijpende levensdrama's denk ik dat ze niet sneu waren. In de eerste plaats valt namelijk op dat in de beschreven periode slechts 2 huisbezittende weduwen hertrouwen. Zij moeten zich dan weer onderwerpen aan het etiket: handelingsonbekwaam, terwijl een weduwe (en ook een ongehuwde vrouw) in die tijd wel degelijk rechtshandelingen mocht plegen. In de tweede plaats blijkt uit nalatenschappen van de weduwen iets opmerkelijks. Vroeger, toen de heer des huizes nog leefde, stond in de woonkamer een indrukwekkende en opvallende leunstoel, vader's stoel, het machtssymbool van de man. Doch na diens overlijden ver-

dween de leunstoel naar .... zolder en werd aldaar, na het overlijden van de weduwe, aangetroffen door de erfgenamen.
Het begin van de 19e eeuw wordt gekenmerkt door het ontstaan van allerlei organisaties die de ontwikkeling en vorming van de bevolking tot doel hadden. Vrouwen maakten van die trend zeker gebruik. Zo werd bijvoorbeeld opgericht de *Maatschappij tot Nut van 't Algemeen*, die lezingen organiseerde en een bibliotheek hield. Er ontstonden leesgezelschappen, zoals *Tot Nut ende Vermaeck* en *Tot Beschaving van het Verstand en Veredeling van het Hart*. Uit nalatenschappen blijkt wat Doesburgse vrouwen lazen. Hun boekenrij bestond ondermeer uit: medicijnboeken voor de kleine ongemakken; reisboeken; de Volmaakte Hollandse Keukenmeid; theologische boeken (maar geen stichtelijke literatuur); boeken over het beschaven van dienstboden, zoals: Anna van Lint of de brave Dienstbode en Anna van Lint in hare huiselijke en burgerlijke Betrekkingen; boeken over beroemde en beruchte vrouwen, zoals Madame de Pompadour en Madame du Barry; en de brieven van de dames Wolff en Deken, de feministische schrijfsters van die tijd.
Voorts waren er theatervoorstellingen en het Collegium Musicum verzorgde concerten in de Commanderije. Ook noem ik tuinieren als een bezigheid voor vrouwen. Want uit registers blijkt dat er weduwen zijn die na het overlijden van hun man hun huis verkopen, maar hun tuin in de Kloostertuin (thans parkeerplaats) aanhouden.
Nóg een vrouwenactiviteit was het vergaren van tweedehands (derdehands, vierdehands, etcetera ...) spullen, zoals meubels, boeken en kleding. Dankzij de vlottende samenstelling van het garnizoen waren er dan ook bijzondere en exotische spullen te vinden. Jong én oud, arm én rijk deed mee. Interessant is dat in Doesburg gehuwde vrouwen én alleenstaande vrouwen zelfstandig de tweedehandsmarkt afroomden. Terwijl in stadjes waar één geloof of één beroep (bv. visserij) de cultuur dicteerde, vrouwen in hun jacht op gebruikte spullen werden vergezeld door hun echtgenoten of mannelijke familieleden die de onderhandelingen en aankoop van de tweedehands waren in handen hielden.

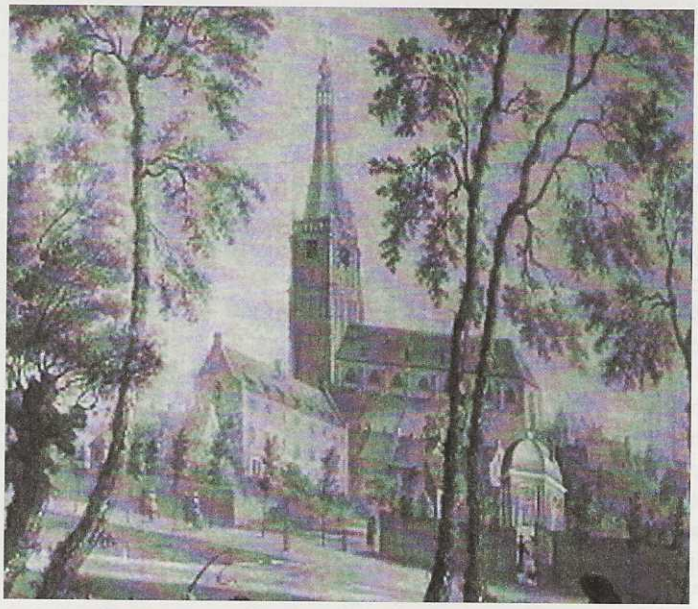
Afsluiting
Tot zover de schets van Doesburg aan het begin van de 19e eeuw. Uit verder onderzoek in ondermeer het Stadsarchief Doesburg zal moeten blijken in welke traditie het huizenbezit door vrouwen in de periode 17e-19e eeuw geplaatst kan worden. Graag houd ik u daarvan op de hoogte.

Marjolijn van Rietschoten

Een nieuw leven voor het Arsenaal

Nu de toekomstplannen voor het Arsenaal vastere vorm beginnen te krijgen heeft het bestuur van de Monumentenvereniging gemeend de najaarsbijeenkomst te moeten wijden aan de toekomst van het Arsenaal. Uit het bouwhistorisch onderzoek dat door het Monumentenadviesbureau uit Nijmegen is verricht blijkt dat:

De nog altijd bijzonder goed bewaard gebleven gevels en draagconstructies van deze grote 15de-eeuwse kloostervleugel maken dat het gebouw een bijzonder hoge bouwhistorische waarde heeft.

In de gevels zijn nog de meeste van de oorspronkelijke kleine kloostervensters met luikjes voor het bovenlicht bewaard gebleven en ondanks latere aanpassingen is de oorspronkelijke toestand nog goed herkenbaard. Hoewel alle kruisvensters van de eerste bouwlaag zijn gewijzigd is aan de resterende bouwsporen nog redelijk goed te reconstrueren hoe deze vensters oorspronkelijk gedetailleerd waren.

Ondanks latere verzwaringen van de balklagen zijn de oorspronkelijke eiken moerbalken, deels voorzien van sleutelstukken met een peerkraalversiering, en een aanzienlijk deel van de oorspronkelijke eiken kinderbinten bewaard gebleven. Ook de onderste kapjukken zijn, zij het in enigszins gewijzigde vorm, bewaard gebleven in de in de 19de eeuw aangepaste kap.

Zowel het metselwerk van gevels als de gemetselde gewelven van de kelders die het gehele oppervlak van het gebouw omvatten, bestaat nog grotendeels uit het oorspronkelijke materiaal.

Al deze zaken maken dat het gebouw een belangrijke bron is voor het vergroten van de kennis aangaande het bouwen in de 15de eeuw en de religieuze bouwkunst uit die periode in het bijzonder.

De verschillende binnenwanden en interieurelementen alsmede diverse wijzigingen van de gevelopeningen dateren overwegend uit de periode dat het gebouw als Arsenaal in gebruik was vanaf het begin van de 18de eeuw. Hoewel de vele opeenvolgende wijzigingen de afleesbaarheid van deze onderdelen bemoeilijkt hebben, geven deze

desondanks veel informatie over de militaire bouwtraditie gedurende de 18de en 19de eeuw.

De Stichting Stadsherstel heeft al vele jaren pogingen gedaan om dit bijzondere monument te verwerven en er een passende bestemming voor te vinden. Dat is tot nu toe niet gelukt. Het vorige jaar is echter een voorlopige koopovereenkomst afgesloten tussen de eigenaar van het Arsenaal en Hylkema Consultants uit Utrecht. Hylkema Consultants is gespecialiseerd in het ontwikkelen en begeleiden van functieveranderingen van grote monumenten. Tussen bureau Hylkema en de Nederlandse initiatiefgroep voor het vestigen van een Europese variant van het Santa Fe Instituut, zijn contacten geweest die er toe geleid hebben dat het Arsenaal in aanmerking komt als vestigingsplaats voor dit Europese instituut, het Instituut Para Limes. Inmiddels zijn er concrete restauratieplannen uitgewerkt en zijn diverse financieringsbronnen aangeboord die een daadwerkelijke restauratie mogelijk moet maken.
Omdat vorig jaar nog geen zekerheid bestond over een concrete invulling van het Arsenaal heeft de Monumentenvereniging in samenspel met de Stichting Stadsherstel aan de Technische universiteit Delft, afdeling restauratiekunde verzocht om het Arsenaal als studieproject te gebruiken voor jonge afstuderende studenten. Bedoeling was een beter inzicht te krijgen in de gebruiksmogelijkheden van het gebouw. De TU heeft dat verzoek enthousiast opgepakt. Intussen zijn de eerste drie studenten afgestudeerd op het Arsenaal. Dat heeft boeiende plannen opgeleverd.
Het bestuur van de Monumentenvereniging wil haar leden en belangstellenden graag laten kennisnemen van deze studies, maar ook van de concrete plannen die er inmiddels gemaakt zijn om het nieuwe instituut te huisvesten en heeft daarom een avond georganiseerd waarin de verschillende plannen worden toegelicht.
In dit nummer van Doesborgh Nieuws alvast een voorproefje. Allereerst wordt er door Frank Haans van het Monumentenadviesbureau een samenvatting gegeven van het bouwhistorisch onderzoek dat in opdracht van de Stichting Stadsherstel is verricht. Vervolgens komt de heer Colautti aan het woord. De heer Colautti is docent aan de afdeling restauratiekunde van de TU Delft. Hij vertelt iets over de opleiding restauratiekunde aan de TU en gaat nader in op het Arsenaal als afstudeerproject. Vervolgens komen de studenten zelf aan het woord Elk van de studenten zal een korte toelichting geven op zijn of haar visie op het Arsenaal.
Tot slot zal de heer Overweg een toelichting geven op de concrete plannen voor het ArsenaaL Een korte samenvatting hiervan vindt u terug in deze "Arsenaalspecial".
Wij wensen u veel leesplezier.

Bouwhistorisch onderzoek van het Arsenaal aan de Kloosterstraat te Doesburg

Doesburg en zijn middeleeuwse monumenten

In de nog behoorlijk gaaf behouden gebleven vestingstad Doesburg, waarvan het silhouet reeds gedurende ruim vijf eeuwen wordt gedomineerd door de gotische Grote kerk met haar forse toren met hoge Nederrijnse spits zijn naast deze centraal in de stad gelegen kerk nog enkele andere grotere, het beeld van de stad bepalende bouwwerken uit de late middeleeuwen behouden gebleven. Hierbij moeten we denken aan het stadhuis, de Waag en de Gasthuiskapel. Hoewel deze gebouwen thans een duidelijk middeleeuwse uitstraling bezitten, moeten we daarbij bedenken dat deze uitstraling grotendeels het resultaat is van veelal ingrijpende reconstructies van deze in de loop der eeuwen steeds gemoderniseerde en de smaak van de tijd aangepaste bouwwerken. Veel van de middeleeuwse monumenten van ons land hebben een dergelijke ontwikkeling doorgemaakt, waarbij hun huidige "middeleeuwse uiterlijk" veelal is te omschrijven als een produkt van de restauratie. Authentieke, niet of nauwelijks gereconstrueerde middeleeuwse exterieurs en interieurs zijn derhalve zeldzaam geworden.

Het Arsenaal, een uniek monument van de middeleeuwen

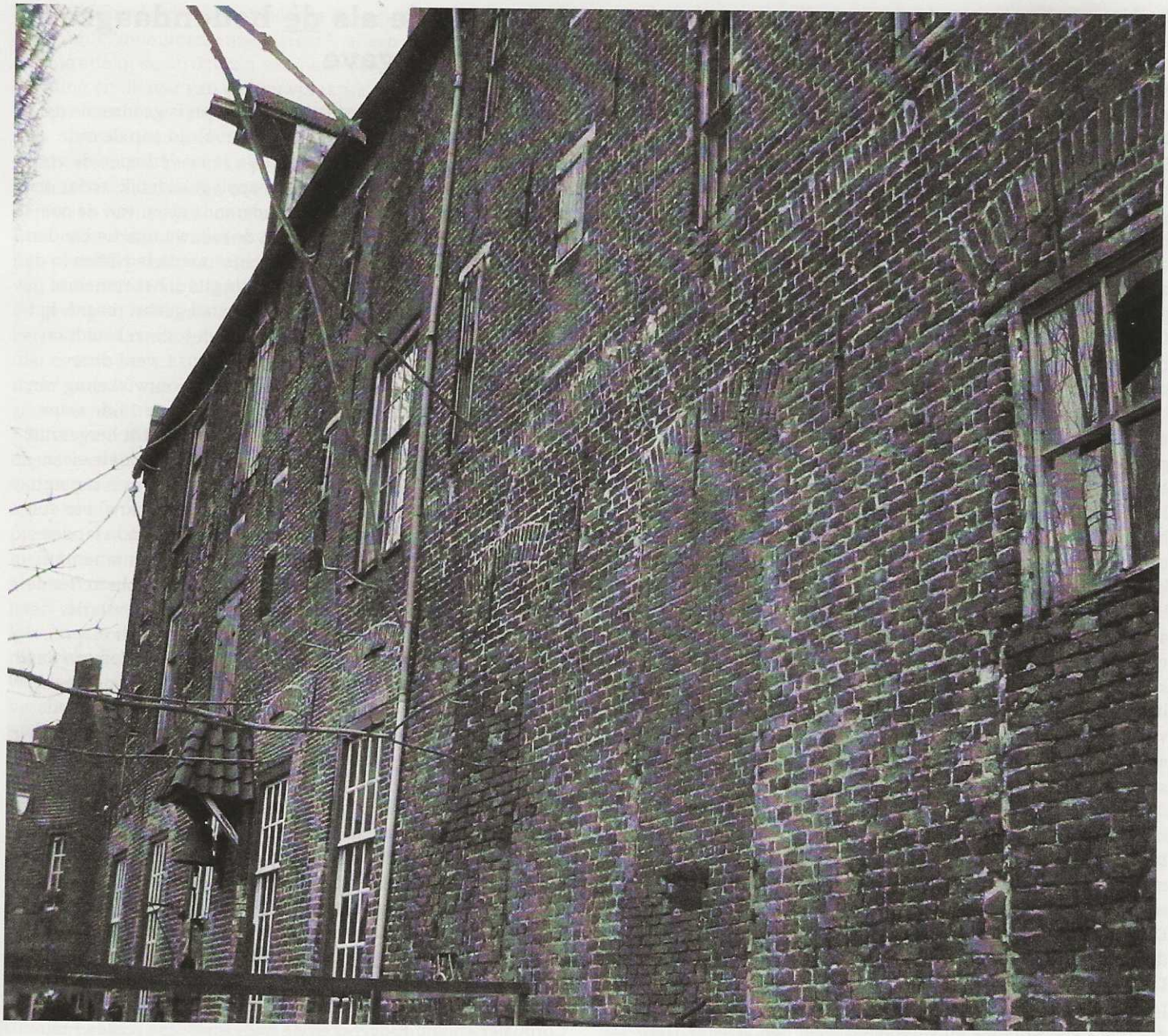
In het zuidelijke deel van Doesburg staat echter enigszins afzijdig van de straat nog een groot, thans wat somber ogend bakstenen gevaarte, dat bij een nadere beschouwing de ene verrassing na andere oplevert. Bij de bevolking van Doesburg staat het wat grimmig en bouwvallig ogende gebouw bekend als Het Arsenaal, dat ruim 30 jaar heeft gefungeerd als onderkomen en opslag van de Antiekhandel De Kapel. Bij het haaks op de Kloosterstraat gerichte forse langwerpige gebouw behoort tevens een kleiner parallel aan de straat gelegen oud gebouw dat altijd is omschreven als een voormalige kapel, waarin de antiekzaak haar winkelruimte had.

Op deze "kapel" sluit links een aan de Kloosterstraat gelegen groot winkelhaakvormig complex aan dat omhoekt bij de haaks op de Kloosterstraat gerichte Kloostersteeg. Dit bouwwerk, bekend als de Kloosterkazerne, behoorde oorspronkelijk ook tot het kloostercomplex, maar is daar uiteindelijk van afgesplitst, meermalen verbouwd en uitgebreid en uiteindelijk in het begin van de jaren '90 na enige commotie rond de plannen hersteld en verbouwd tot appartementen. Ook de aan de straat gelegen "Kapel" is met name door de eigenaar van de antiekzaak, de heer Van der Mee hersteld. De langwerpige hoge vleugel met haar afgeknotte dak daarachter onderging gedurende die tijd maar enkele wijzigingen. Kort voor de aankoop van het complex door Van der Mee had de Rijksdienst voor de Monumentenzorg het complex al op zijn waarde geschat en aangewezen als beschermd monument. Het gebouw verkeerde toen al in een matige staat en is in de ruim dertig jaar daarna nooit structureel hersteld.

Sedertdien is het complex wel aan twee vluchtige onderzoeken onderworpen door de toenmalige bouwhistoricus van de Rijksdienst G. Berends (1983) en het Monumenten Advies Bureau (1992), waarbij het laatste onderzoek zich vooral richtte op Het Arsenaal. Beide onderzoeken gaven toen al aan dat met name het Arsenaal een opmerkelijk gaaf bewaard kloostergebouw was dat moest dateren uit omstreeks 1450 en dat voor de bestudering van middeleeuwse bouwkunst vanwege de veelheid aan vrijwel ongeschonden overgeleverde constructies, gevelwerk met bouwsporen en details (nog authentieke middeleeuwse vensters!) een belangrijke kennis bron vormt..

Beknopte historie

Het Arsenaal heeft als bouwwerk, tezamen met "De Kapel" en de Kloosterkazerne deel uitgemaakt van het Grote Con-

dat in aanvang was gesticht als een begijnhuis. De eerste vermelding van dit huis vinden we in 1334 terug in de archieven als het omschreven wordt als Convent van St. Maria opten Grave, ook wel aangeduid als klooster Mariagraf. De bewoonsters kregen in 1446 toestemming om zich om te vormen tot een officieel Franciscanessenklooster. Berichten over het oprichten van kloostergebouwen zijn schaars, alleen in 1434 vinden we een bericht van een door het convent gebouwd stenen huis. Na de Reformatie werd aan het klooster de zogenaamde "sterfhuisconstructie" opgelegd, waarbij de bezittingen in handen kwamen van de stad en de zusters in het complex mochten blijven wonen tot de laatste zuster was overleden. Dit resulteerde in 1626 tot daadwerkelijke leegstand van het complex. Bijna een eeuw lang werden delen van het complex bevolkt door diverse eigenaars en huurders, totdat het Grote Convent vanaf 1733 in militaire handen was gekomen. Rond die tijd is het complex getekend door de bekende topografische tekenaar Jan de Beijer. De gebouwen aan de Kloosterstraat werden ingericht als kazerne, de grote, drielaags vleugel waarin zich een grote kelder bevond met daarboven grote onverdeelde zalen werd tot Arsenaal bestempeld.

De nieuwe functies hadden voor het gebouw aan de straat aanvankelijk weinig structurele gevolgen. De grote vleugel moest echter voor de nieuwe functie aangepast worden omdat het gebouw grotere belastingen moest dragen dan waarvoor het oorspronkelijk was gebouwd. Met name vanaf de late 18de- eeuw zijn daardoor van dit gebouw diverse, nog bewaard gebleven tekeningen gemaakt die de aanpassingen weergeven. In 1933 verlieten de militairen het gebouw, waarna sloop dreigde. Uiteindelijk werd het complex weer gebruikt door verschillende kleine bedrijven en particulieren. Eind jaren '60 nam de Rijksgebouwendienst het Arsenaal als opslag in gebruik en bracht men nog forse staalconstructies aan in de eerste bouwlaag. In 1971 werd het gebouw Rijksmonument en enkele jaren daarna kwam het in handen van de onlangs overleden heer Van der Mee, die het Arsenaal als woning en opslag ging gebruiken.

Het gebouw

Het Arsenaal is een grotendeels in baksteen opgetrokken gebouw met een lengte van 33 meter en een breedte van 9 meter. Het gebouw is geheel onderkelderd middels een twee-

beukige gewelfkelder, waarbij zogenaamde graatgewelven vanuit de zijgevels in de as van het gebouw samenkomen op een 0reeks zware vierkante pijlers. Daarboven bevindt zich een hoge begane grond en vervolgens twee lagere verdiepingen en een zolder. Uit het onderzoek van de gevels is gebleken dat het gebouw in een groot formaat baksteen (kloostermoppen) is opgetrokken zonder een duidelijk metselverband (wild verband). In de plint waren bij de oostgevel verspreid over de gevel een vijftal keldervensters opgenomen, in de westgevel bevonden zich drie keldervensters. Deze vensteropeningen sloten af met een segmentboogje. In de westgevel bevinden zich twee toegangen naar de kelder, elk voorzien van een jongere bakstenen trap.
De gevels van de hoge begane grond waren voorzien van grote hoge kruisvensters, welke thans ofwel dichtgemetseld zijn ofwel voorzien zijn van andere ramen. Deze kruisvensters hadden een natuurstenen bovendorpel, kalf en onderdorpel en een natuurstenen middenmontant. De dagkanten waren uitgevoerd in baksteen met een luiksponning in de onderste helft en een afschuining met glas-in-lood sponning in de bovenste helft. Ter ontlasting van de natuurstenen bovendorpel was in het metselwerk een segmentboog opgenomen. In de lange oost- en westgevel bevonden zich tien van dergelijke grote kruisvensters. Het gevelwerk van de twee verdiepingen daarboven werd van de onderbouw gescheiden door een thans afgehakte geprofileerde bakstenen waterlijst. De gevels van de verdiepingen daarboven zijn voorzien van zogenaamde kloostervensters, smalle vensters met een onder- en bovenlicht. Ook hier was de bovendorpel, kalf en onderdorpel uitgevoerd in natuursteen en bevindt zich boven de bovendorpel weer een segmentboogvormig ontlastingsboogje. De kruisvensters op de begane grond hadden de gebruikelijke opzet, met onderin luiken en in de bovenlichten glas-in-lood, bij de kloostervensters was dit vreemd genoeg omgekeerd. Hier bevinden zich de luiken in de bovenlichten, een oplossing die maar weinig voorkomt en waarvoor we geen verklaring kunnen geven.
De grote kruisvensters op de begane grond corresponderen op de verdiepingen met om en om een en twee kloostervensters. Dus deze verdiepingen bezitten van links naar rechts gezien telkens een afwisseling van een venster, gevolgd door een travee met twee vensters en vervolgens weer een venster. Deze afwisseling zet zich over de gehele gevel voort. In de smalle kopgevels bevond zich onderin op de hoek een deur onder een boogje en op de verdiepingen in het midden een kruisvenster, rechts geflankeerd door een kloostervenster. De topgevels hadden onderin drie kloostervensters. De kap is later afgeplat, waarbij ook een deel van de topgevels is gesloopt.
Oorspronkelijk hadden deze topgevels blijkens de oude tekeningen een tuitgevelvorm, waarbij de schuine geveleinden werden afgekt met een ezelsrug. Dit type topgevel is zowel bij het klooster zelf (in de Kloosterkazerne) als bij diverse woonhuizen in de stad vaker toegepast, als variant op de vaak gebruikte trapgevel.

Frank Haans, Monumentenadviesbureau Nijmegen

Restauratie als dè hedendaagse ontwerpopgave

Het hergebruiken van bestaande gebouwen is gedurende de geschiedenis van het menselijk bestaan altijd aan de orde geweest. Tot het midden van de 19-de eeuw verliepen de veranderings processen in de maatschappij geleidelijk, zodat ook gebouwen geleidelijk met de veranderende eisen van de oorspronkelijke functie of met die van de nieuwe functie konden worden aangepast. Zo werd de romeinse arena in Nîmes in de vroege middeleeuwen een kleine vestingstad; het romeinse amphitheater van Lucca werd door de stad geabsorbeerd; het keizerlijke paleis in Split ontwikkelde zich tot een katedraal en woningen; het palazzo Pubblico in Vicenza werd door Palladio veranderd in een kathedraal.Tot de ontwikkeling van de moderne maatschappij in het midden van de 19-de eeuw werden de voorwaarden en uitgangspunten die tot hergebruik leiden bepaald door puur economische en functionele eisen. Pas in de 19-eeuw gingen historische, filosofische en romantische overwegingen als "het karakter van het gebouw" een rol spelen. Dit is ook de periode waarin in verschillende landen wetgeving is ontwikkeld op het gebied van de monumentenzorg met een hoofdletter. Dit filosofische concept betreffende een nationaal erfgoed over de onvervangbaarheid van de historische notie die elk bestaand gebouw met zich meedraagt, is een typisch westerse traditie die ook heden ten dage in de oosterse wereld niets zeggend is. In Japan bijvoorbeeld zijn tempels door de eeuwen heen vele malen herbouwd als vormconcept maar niet minutieus gerestaureerd. Met de opkomst van de moderne maatschappij door de industriële revolutie rond 1850 is de ontwikkeling in het denken over de landinrichting, de stad en de individuele gebouwen ook in een stroomversnelling gekomen. Het functionalistische denken betekende dat bestaande gebouwen als achterhaald en onaanpasbaar aan de moderne productiemethoden werden beschouwd. Na de eerste wereld oorlog kwam de westerse wereld onder invloed van een culturele en maatschappelijke revolutie. Deze kwam tot uitdrukking in de kubistische en surrealistische kunst, de geschriften van Kafka en Joyce en de muziek van Stravinsky en Berg. Hierdoor leken voor Le Corbusier en zijn tijdgenoten de oude europese steden mausolea voor een dode cultuur. De CIAM, onder leiding van Le Corbusier en Siegfried Giedion, stelde de sloop/nieuwbouwplan voor het grootste deel van het centrum van Parijs en in de Verenigede Staten stelde Frank Loyd Wright voor nieuwe prairiesteden met lage bebouwingsdichtheid te bouwen die geheel afhankelijk zouden zijn van de automobiel. De moderne architectuur zou een nieuwe wereld realiseren. Hoewel door weinigen toen nog beseft, eindigde deze droom met de tweede wereld oorlog. De naoorlogse opbouw periode vormde voor de moderne beweging tegelijkertijd de internationale doorbraak maar ook de bittere manifestatie van de tekortkoming van de maakbaarheids gedacht van de maatschappij van "stoel tot stad". Vele grootschalige huisvestingsprojecten uit deze tijd zijn totaal mislukt en zijn reeds geheel of gedeeltelijk gesloopt . In haar boek uit 1961 met de titel "Death and life of Great American Cities" illustreert Jane Jacobs het failliet van de moderne stadsplanning door het veronachtzamen van de organische kwaliteiten van de stad en legt de nadruk op de noodzaak "alledaagse" bestaande gebouwen en stedelijke ruimtes in stand te houden.
Tot circa 1970 beperkt het denken over bestaande gebouwen

zich onder invloed van de Moderne Beweging alleen tot de zo genaamde "monumentenzorg sfeer "; alleen gebouwen voor restauratie in de strikte zin van het woord, kwamen in aanmerking en de rest van de bouwpraktijk werd bepaald door de sloop/nieuwbouw aanpak. Prof. F. van Voorden citerend: "Wanneer kunsthistorische, waardestellende aspecten gaan overheersen ten koste van praktische, zoals functionele en technische maatregelen om het gewaardeerde ook te behouden en te vernieuwen, ontstaat een vervreemding van de realiteit. Monumenten worden dan stille getuigen van een voorbije periode, geïsoleerd van het dagelijks leven. De verrassing van historiciteit als bijzondere factor in de gewone gebouwde omgeving en het landschap gaan dan verloren." Het hergebruiken van bestaande gebouwen voor een nieuwe functie werd niet overwogen.
In de jaren 70 van de 20-ste eeuw is langzaam het besef doorgebroken dat men ook rekening moest houden met de kwaliteiten van de bestaande stedelijke structuur, het karakter en de woonkwaliteiten van een buurt. Langzaam is de aandacht van de planners verschoven van de grootschalige alles omvattende nieuwbouw uitbreidingen naar kleinschaliger detailplannen waarbij de succesvolle integratie van bestaande elementen juist een stimulans worden voor een succesvolle sociale en economische stadsvernieuwing. De architectuurpraktijk heeft zich in de jaren 70, 80 en 90 van de 20-ste eeuw geleidelijk ontwikkeld van een praktijk die geheel gericht was op nieuwbouw naar een ontwerppraktijk waarbij de combinatie van bestaande bouw en nieuwbouw als natuurlijk wordt beschouwd. Het zoeken naar de subtiele balans tussen techniek en cultuur, tussen actualiteit en geschiedenis verloopt niet volgens een vaststaande methode, daar elke generatie zelf zijn positie ten opzichte van de cultuur en historie zal moeten bepalen. Wat een generatie verafschuwd kan de volgende juist waarderen.

In het verlengde van deze ontwikkeling is het onderwijs- en onderzoeksprogramma van de **Leerstoel Restauratie** gericht op de transformatie en interventie processen in de gebouwde omgeving.
Het programma Restoration, Renovation staat centraal in het huidige debat over continuïteit en verandering in de architectuur en het bouwen. Het behoud van het bestaande en de transformatie ervan is meer en meer een noodzaak aan het worden gezien de sociale, economische en culturele relevantie. De conservatie, restauratie en renovatie van bestaande gebouwen betreffen twee derde van de totale activiteit van architecten. Het is eigen aan dit type ontwerpopgave dat architecten met hun ideeën en waarden van nu, een standpunt bepalen ten opzichte van het huidige gebruik, de materiële vorm en de perceptie van het bestaande. Dit zal altijd van invloed zijn op het toekomstig gebruik. Wanneer ingegrepen wordt in bestaande structuren, hebben architecten de taak om nieuwe ideeën te ontwikkelen met respect voor wat waardevol is. Ze moeten oplossingen verzinnen voor hedendaags gebruik, ergens tussen continuïteit en verandering.

In onze gebouwde omgeving zijn er twee krachten die de beleving van het bestaande stedelijk weefsel en de gebouwen sterk beïnvloeden. De een is de waardering voor het bestaande samen met het gevoel van zekerheid dat het verleden geeft, de ander is de kracht van verandering die het gevoel van verwachting, van verrassing en van hoop geeft. Vooral in de laatste decennia zijn we sociaal en cultureel in een onvoorstelbare dynamiek terechtgekomen als gevolg van digitalisering, globalisering, commercialisering, individualisering, massamigratie, onderwijs, etc. Dit gaat gepaard met een enorme behoefte aan het nieuwe. Tegelijkertijd zie je een sterke behoefte aan houvast en een beweging om het bestaande te bewaren. Helaas zie je overal de dynamiek van verandering en de behoefte aan continuïteit botsen, terwijl ze als dualiteit juist elkaar kunnen versterken en samen fantastische resultaten kunnen opleveren.

Gedurende de Mastercourse wordt studenten aangeleerd hoe historische, architectonische, culturele en toekomst waarden van een bestaand gebouw of ensemble, beide in de context van hun omgeving, te herkennen en te beschrijven. Studenten leren hoe randvoorwaarden voor hergebruik te ontwikkelen en hoe een ontwerp voor transformaties of ingrepen te maken dat aan al de actuele esthetische, technische en functionele eisen beantwoord.

Dit mastersemester richt zich in algemene zin op het behoud en transformatie van het cultureel- en gebouwd erfgoed. Zowel op het gebied van behoud en dat van de transformatie wordt aandacht voor stedelijke, architectonische en technisch aspecten gevraagd. De afstudeerateliers hebben relatie met de onderzoeksportfolio van het werkverband. De portfolio is de verzameling van onderwerpen waaraan aan de faculteit onderzoek wordt verricht.
Aan de onderzoeksafdeling R-MIT van de leerstoel Restauratie word op het ogenblik aan de volgende onderwerpen onderzoek verricht:
- De systematiek van waardebepaling van gebouwen en ensembles
- Analyse van interventies in gebouwen van de Moderne Beweging
- Analyse van interventies in gebouwen met hoge culturele waarden
- Een case study betreffende de revitaliseringsmogelijkheden van de stad Olinda in Brasilie
- Ontwikkeling van een afwegingsinstrument betreffende degradatie processen van materialen en bouwdelen

Het afstudeerprogramma Architectuur: Restauratie, Renovatie & Herontwerp beslaat de semesters 3 en 4. In het najaarssemester 2003 - 2004 is het afstudeerproject gestart met als hoofdthema: *Transformatie van het Arsenaal in Doesburg* .

Elders in deze publicatie vindt u de beknopte presentaties met toelichting van 3 afstudeerprojecten over dit onderwerp.

Ferruccio Colautti
Wouter Willers
Delft, 23-09-2005

Doesburgse trots opnieuw ontworpen!

Vrijwel iedereen in Doesburg kent het Arsenaal. Dit gebouw in het centrum van de stad torent al meerdere eeuwen boven de meeste bebouwing uit. Het vroegere nonnenklooster (oorsprong 1434) heeft in de loop der tijd verschillende functies gekend. Enkele voorbeelden hiervan zijn

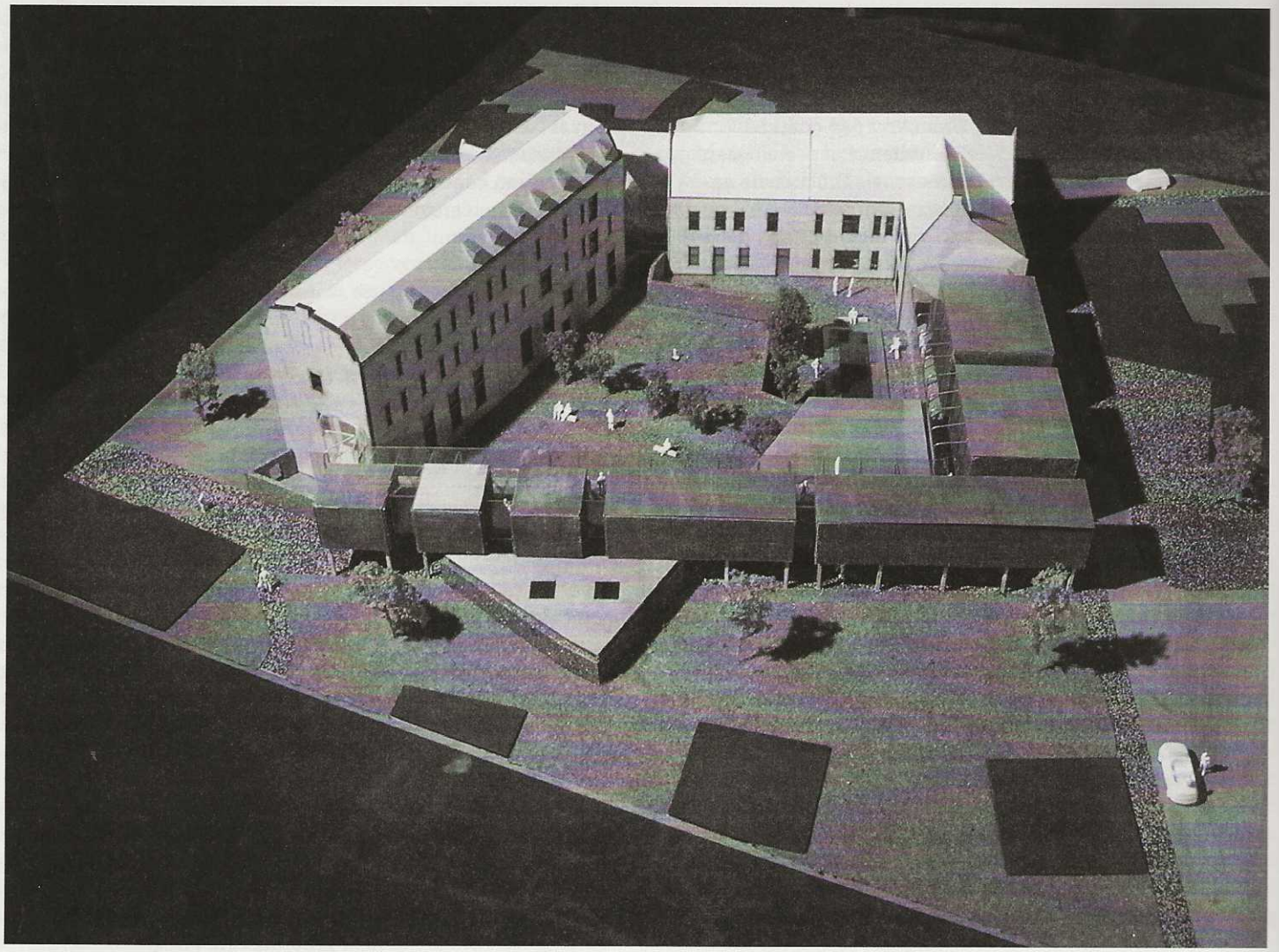

Foto: Maquette ir. Maarten van Vliet

wapenopslag en antiekhandel. Langdurig heeft de gemeente gezocht naar een nieuwe functie voor het bouwwerk en binnenkort zal deze het gebouw betreden.
Het zoeken naar deze nieuwe functie is niet iets dat alleen de gemeente Doesburg bezig heeft gehouden. Een aantal studenten van de Technische Universiteit Delft hebben zich intensief bezig gehouden met de zoektocht naar een passende herbestemming. Elke student heeft zijn eigen herontwerp gemaakt en 9 november zullen zij hun visie en uitwerking in Doesburg komen presenteren.....

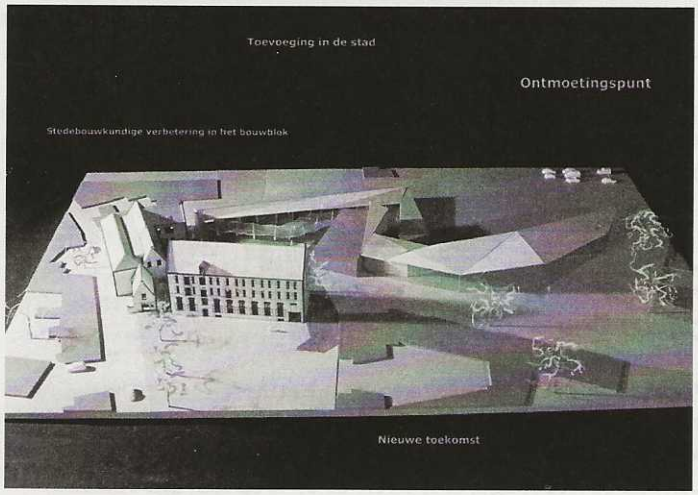

Foto: ir. Marjolein Smeele

Ruim een jaar zijn ze bezig geweest met het project, eindigend in een compleet herontwerp voor het Arsenaal en zijn omgeving. Voorafgaand aan het ontwerp is een analyse gemaakt op meerdere schaalniveaus, van regionaal niveau tot detaillering van het bouwwerk. In de conclusie van deze analyse komen de sterke en zwakke punten van het bouwwerk en zijn omgeving naar voren, deze spelen een grote rol bij de functiebepaling. De TU Delft stelt in de opgave dat naast het vinden van een herbestemming voor het gebouw ook een aanzienlijk deel nieuwbouw ontworpen moet worden. Deze nieuwbouw geeft antwoord op de stedenbouwkundige problemen die de studenten in het bouwblok hebben aangetroffen. Verder hebben zij na bespreking met hun docenten, ir. W. Willers en ir. F. Colautti, ervoor gekozen de Kloosterkazerne bij het plan te betrekken. Dit is afwijkend van de daadwerkelijke bouwopdracht zoals uitgegeven door de gemeente.
Uit de stedelijke analyse blijkt dat Doesburg en haar inwoners trots zijn op hun historisch stadscentrum en de afstudeerders zijn van mening dat een monument van dit formaat niet van de bevolking mag worden ontnomen. De conclusie van de analyse brengt meerdere functiemogelijkheden naar voren, voorbeelden hiervan zijn o.a. een school, bibliotheek,

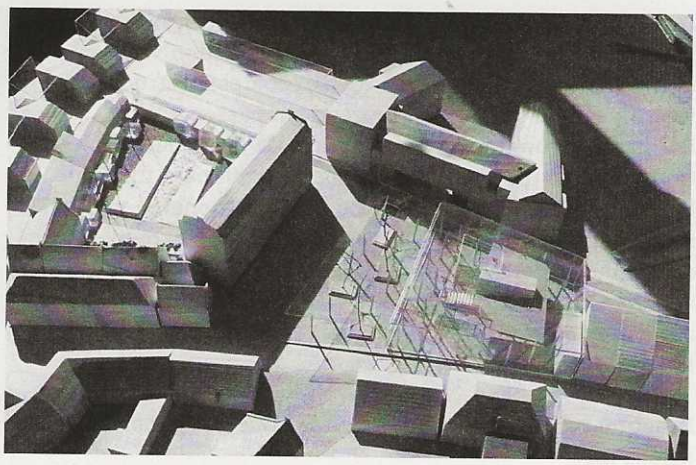

Foto: maquette Ibrich Jorritsma

museum, theater, cultureel centrum, verzorgingscentrum. Naast de mening dat het bouwwerk niet van de stad ontnomen mag worden delen de studenten ook dezelfde ontwerpvisie. Een gebouw met deze afmetingen en historie verdient het om een nieuw leven ingeblazen te krijgen, kenmerken afkomstig van de verschillende functies moeten duidelijk aanwezig blijven in de architectuur van het gebouw. Ondanks deze gedeelde meningen zijn ze ieder tot een eigen functie en plan gekomen welk zij verder hebben uitgewerkt tot afstudeerontwerp.
Ir. Marjolein Smeele (25) heeft gekozen voor een functie als cultureel centrum "Doesburg wil zich profileren als culturele stad. Het probeert mensen te prikkelen voor kunst, maar mist een centrale plek waar mensen zelf aan de slag kunnen. Een zo prominent aanwezig gebouw als het Arsenaal zou een geweldig, binnen de stad passend, meetingpoint voor deze mensen zijn." Ir. Maarten van Vliet (25) heeft ervoor gekozen een functie als kuuroord in het bouwwerk onder te brengen "Het bouwwerk vindt zijn oorsprong in de verzorgende sector, dit gecombineerd met de karakteristieke eigenschappen van de stad hebben mij doen besluiten een functie als kuuroord te kiezen. Op deze manier blijft het een openbare functie behouden." Ir. Ibrich Jorritsma (31) wilde de samenhang die ze miste in het bouwblok van het Arsenaal terugbrengen door middel van de nieuwe functie. "Het arsenaal, de Kloosterkazerne en de kloostertuin heb ik in mijn herontwerp weer samengebracht tot een geheel. Het arsenaal herbergt een centrum voor Natuur- en Milieueducatie en deze en andere 'groene' functies geven het bouwblok en in het bijzonder het Arsenaal weer een gezicht en laten ze weer een rol spelen in de binnenstad."
Bij de uitwerking van het project hebben de drie hun eigen randvoorwaarden opgesteld van waaruit het mogelijk is een ontwerp te maken. Hoewel de nieuwbouw van de projecten sterk verschillen blijft de houding ten opzichte van de bestaande toestand overeenkomstig. Belangrijke thema's die terug komen zijn o.a. respect voor de historische gelaagdheid, open structuren, ritmiek, harmonie met de stad, contrast oud/nieuw en reversibiliteit.
9 november zal in een reeks van presentaties het Arsenaal nader worden besproken. De jonge architecten zullen dan hun ontwerpoplossing nader toelichten, bovenstaande thema's zullen hierin uitgebreid aan bod komen. Zij zullen laten zien dat dit nu zo troosteloze Arsenaal potentie genoeg heeft om zijn leeftijd minimaal te verdubbelen. Op naar de volgende 600 jaar!

"Para Limes" naar Arsenaal: twee vliegen in één klap!

De belangrijkste oorzaak, dat het Arsenaal tot nu toe niet is gerestaureerd, is ongetwijfeld de moeilijkheid er een goede bestemming voor te vinden.
Want wat moet je nu met een 14e eeuws pand, dat niet minder dan 6.000 m^3 inhoud en 1.700 m^2 vloeroppervlak heeft!
De weg van de minste weerstand zou zijn: appartementen, bijvoorbeeld voorbejaarden (daar komt de komende tijd steeds meer behoefte aan). Maar ja, dan wordt je wel geconfronteerd met het "bouwbesluit", dat voorschriften geeft over lichttoetreding en bereikbaarheid van de afzonderlijke appartementen. In ieder geval zouden de karakteristieke smalle ramen dan niet te handhaven zijn. Maar met de ombouw naar appartementen zou er meer karakteristieks verdwijnen. In feite zou een verkaveling in allemaal kleine ruimten de doodsteek zijn voor de inwendige, maar ook voor de uitwendige verschijningsvorm.

Na het overlijden van de heer Van der Mee, die altijd op de bres heeft gestaan voor het behoud van dit bijzondere monument, leek de kans aanwezig het pand te verwerven en er een goede bestemming voor te vinden.
Maar welke bestemming? En welke (financiële) mogelijkheden waren er voor een restauratie?

Brainstorm

De directeur van het Gelders Genootschap ("Welstandstoezicht"), de heer Cees van Esch, adviseerde mij een brainstorm te organiseren met iedereen die affiniteit met deze problematiek had. Zo gezegd, zo gedaan. Anderhalf jaar geleden was de Burgerzaal in het Stadhuis het decor voor een boeiende discussie over de toekomst van het Arsenaal. Een van de deelnemers van de brainstorm was de heer Ubbo Hylkema, directeur van "Monumental Historic Real Estate" en oud-directeur van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg. Hij nam een optie op het pand omdat hij er naar zijn zeggen "een beetje verliefd op was", zonder overigens concrete plannen te hebben.

Een maand na de brainstorm kregen wethouder Cees Westhoven en ik bezoek van mijn oude schoolgenoot Prof. Rudy Rabbinge, decaan aan de Wageningen Universiteit, en lid van de Eerste Kamer. Tezamen met de heer Jan Wouter Vasbinder, directeur van Prisma en Partners, ontvouwde hij het plan om een Europese dependance van het prestigieuze "Santa Fe Institute" in New Mexico, U.S.A. te vestigen in .... Doesburg.

Gevraagd naar de reden voor deze locatiekeus antwoordde Rabbinge dat Doesburg precies tussen de universiteitssteden Enschede, Nijmegen en Wageningen in lag (de 'kennisdriehoek') én dat er in Doesburg bovendien geen verstorende factoren aanwezig waren.
Bovendien is Doesburg en dat was nadrukkelijk een voorwaarde – een plaats waar je graag heen gaat.

Locatie

Toen van onze kant de vraag werd gesteld of men in Doesburg een locatie op het oog had, was het antwoord 'nee'.
Dan hebben wij nog wat moois in de aanbieding, zeiden wij.

Beide gasten waren zeer onder de indruk van het Arsenaal. Bovendien was het Santa Fé Institute in New Mexico ook in een oud klooster gestart.

In de maanden die volgden werden vooraanstaande wetenschappers en captains of industry gemobiliseerd om zich achter de plannen te scharen. Het was nog allerminst zeker dat het instituut naar Nederland zou komen, laat staan naar Doesburg.
Op 8 oktober 2004 werd er in Utrecht een workshop gehouden, waarbij naast vooraanstaande mensen uit de wetenschappelijke wereld en het bedrijfsleven ook de directeur van het Santa Fe Institute, prof. Bob Eisenstein, aanwezig was.
's Ochtends had hij al een bezoek aan Doesburg gebracht.
Naast uiteenzettingen over de betekenis van het Santé Fé Institute werden door Ubbo Hylkema en door mij presentaties verzorgd over het Arsenaal en over onze stad.

Eind december 2004 werd ten overstaan van notaris Van Anken de Stichting European Santa Fe Institute opgericht en als vestigingsplaats werd Doesburg genoemd!

Keus

Hoe kom je nou tot een definitieve keus over de vestigingsplaats van zo'n instituut? Er lag een voorlopige keus voor Doesburg, maar het leek de initiatiefnemers verstandig om die keus te laten bevestigen door een aantal gerenommeerde wetenschappers uit verschillende Europese landen, waaronder een zestal "Nobelprijs"-winnaars.
Die kwamen eind augustus in Kasteel Ruurlo bijeen om te praten over de opzet van het instituut en over de vestigingsplaats van zo'n instituut? Er lag een voorlopige keus voor Doesburg, maar het leek de initiatiefnemers verstandig om de keus te laten bevestigen door een aantal gerenommeerde wetenschappers uit verschillende Europese landen, waaronder een zestal Nobelprijs-winnaars. Die kwamen eind augustus in kasteel Ruurlo bijeen om te praten over de opzet van het instituut en over de vestigingsplaats.
Het resultaat stond op 6 september jl. op de voorpagina van de Volkskrant (en in verschillende andere landelijke kranten). "Nederland krijgt een nieuw Europees wetenschappelijk instituut, gesteund door meerdere Europese Nobelprijswinnaars", zo begon het artikel.

"Het Instituut Para Limes (Over de Grenzen, Ov.) moet een Europese versie worden van het Amerikaanse Santé Fé Institute, dat een grote reputatie heeft met interdisciplinair onderzoek, onder andere naar complexe systemen in natuur en samenleving."
En dan volgt er de zin: "Waarschijnlijk wordt het gevestigd in het nu leegstaande Mariënburg-klooster in Doesburg".
Het initiatief wordt niet alleen gesteund door mensen als Rinnooy Kan, Wijers en Rick van der Ploeg, maar ook door Nobelprijswinaars als Sydney Brenner (Cambridge), Tim Hunt (Cancer Research UK), Robert Huber, Erwin Neher en Manfred Eigen (alle drie werkzaam voor het Duitse Max Planck Institut). Ook de befaamde Catalaanse socioloog Manuel Castells, theoreticus van de netwerksamenleving, steunt het initiatief.

Complexiteit

Het idee voor het Institute Para Limes is gebaseerd op het werk van het Santa Fe Institute dat in 1984 werd opgericht.
Dit instituut onderzoekt 'complexe adaptieve systemen'.
Basisgedachte is dat de afzonderlijke elementen van een systeem zichzelf organiseren tot een complexe structuur, waarbij ze hun gedrag voortdurend aanpassen.
Dat gebeurt zowel in de natuur als in de samenleving.
Onderzoekers uit diverse disciplines zoeken naar fundamentele principes die zowel gelden voor het functioneren van cellen in de biologie, als voor bedrijven in de economie of planten of dieren in de ecologie. Hoewel het onderzoek theoretisch is, leiden inzichten in zulke systemen tot praktische toepassingen, zoals het voorspellen van het gedrag van beleggers op de beurs.

Is het nu zeker dat het instituut naar Doesburg komt? Nee, helaas niet.

De aankoop van het Arsenaal is nog steeds met een aantal onzekerheden omgeven.
De definitieve koop hangt af van een aantal factoren: Komt de financiering voor de aankoop rond, is er genoeg geld voor de restauratie en – heel belangrijk – accepteert de Belastingdienst de restauratiekosten als fiscale aftrekpost.

Hopelijk zal over deze vragen binnenkort volledige duidelijkheid komen en lukt het twee vliegen in één klap te slaan: de vesting van heel bijzonder wetenschappelijk instituut in onze stad en de restauratie van een van onze belangrijkste monumenten!

Hermen Overweg,
burgemeester van Doesburg
04-10-2005

